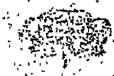
ఆంధ్ర మహా [illegible]

వేదము వేంకటరాయశాస్త్రి విరచితము

[illegible]

PRINTED AT
THE INDIA PRINTING WORKS, MADRAS.

1919.

[వెల 12 అణాలు]

పెద్దలకు విన్నపము.

నేను ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్సంపాదితమైన శ్రీసూర్యరాయాంధ్రనిఘంటు సంపాదకాధికారమున నున్న 1916-7 సం॥ల కాలములో 1916-వ సం॥ మున అప్పటికి బహువర్షములకు పూర్వము నాటకీయించియుండిన బొబ్బిలి యుద్ధనాటకమును ప్రకటించితిని.

ఆయధికారమునుండి నేను తలంగిన 1918 ఫిబ్రవరి మొదలు ఆసెప్టెంబరుదనుక ఆరోగ్యము తప్పియుంటిని. అనంతరము మచ్చికీర్షిత విష్ణుచిత్తీయముద్రణమునకు అవతారిక వ్రాయం దొడంగితిని. తన్నిమిత్తమై పెక్కుగ్రంథములను ఆంధ్రగైర్వాణ భాషలయందు ఇంచుమించుగా మున్నూటిని పఠించుట ఆవశ్యకమైనది. అట్లు పఠించుటలో దొరకినవిశేషములలో కొన్నింటిని గూర్చి నేం జెప్పినయవతారికను మూండు భాగములుగా నుద్దేశించి అందు రెండు భాగములు వ్రాసితిని. ఇప్పటికిని మూండవ భాగము వ్రాయవలసి యున్నది. అవతారికారచనక్లేశము కరము దుర్భరమగుచుండినందున నడుమ నడుమ విశ్రాంతికై పూర్వోక్తవిశేషములలో కొన్నింటి నవలంబించి, తిక్కనవిజయము, విమర్శవినోదము అను వ్యాసములను రచించితిని. అనంతరము అధికమనోవ్యాపారము శక్యముకాని యీ కడచిన వేసవిదినములలో విష్ణుచిత్తీయ టీకాశేష రచనను కొంచెము నిలిపితిని. కాలయాపనకొఱకు మాళవికాగ్నిమిత్రోత్తరరామచరితములను ఆంధ్రీకరించితిని. ఈకాలమందు వ్రాంత్రపుస్తకము అముద్రితమగునేని అరచిత ప్రాయమే గావున, ఈతుదిరెంటిని ముద్రింప సమకట్టియు, ఎల్లవారికిం దెలిసినకారణముచేత నే, ముద్రింపకయుండగా—

ఆంధ్ర గీర్వాణ నాటకాలంకారాది సాహిత్యరసజ్ఞులును,
పండితమిత్రులును, విద్యాభిమానులు, పంటకులవతంసులు
[నెల్లూరుజిల్లా కోవూరుతాలూకా విడవలూరువాస్తవ్యులు]

శ్రీయుత డొడ్లా రామిరెడ్డిగారు,

మాళవికను ముద్రించుటకు వలయుసర్వధనమును నాకుఁ బంపి
దానిముద్రణమునకు నన్ను సమర్థుం గావించినారు.

వారికి శాశ్వతకీర్తితోడఁ సకలశ్రేయములను లక్ష్మీసరస్వతులు ఒసంగుదురు గాక యని కోరుచు, ఈగ్రంథమును ముద్రించినాఁడను.

ఈనాటకములను నేను రచించుట చాపలముచేతనే గాని, ప్రజ్ఞాగర్వముచేత గాదు. శ్రీవిక్రమసింహపురాంధ్రభాషాభిమాని సమాజమువారు మత్కృతులనే ప్రయోగింపఁ గోరుదురుగావున, వారికి ప్రయోగార్థము కాళిదాసీయమైన మాళవికకును అతిశాకుంతలమైన యుత్తరరామచరిత్రకును ఆంధ్రానువాదములు లేకపోవా అనుసభిమానంబును ఏతద్రచనకు కారణమైనవి.

ఉపోద్ఘాతము.

మాళవికాగ్నిమిత్ర విక్రమోర్వశీయ అభిజ్ఞానశాకుంతలములు కాళిదాస నాటకత్రయ మని ప్రఖ్యాతము గదా. అందు గుణాతిశయము తెల్లను యథోత్తరము నెంపొందియున్నవి. మూటియందు మదనుని జయభేరులే. మూటను శృంగారమే అంగి. అయినను భేదములు గలవు:—మూటియందు క్రమముగా రాచకన్య, స్వర్వేశ్య, మునికన్యయు, నాయికలు. తొలిదానం గామసిద్ధి కలదు. రెండవదాన పుత్త్రోత్పాదనరూపధర్మంబును. మూడవదాన ఆ రెండింటితోం గూడ పరపరిగ్రహ పరాఙ్ముఖతయు ధర్మదార పరిత్యాగ జనితాపు సేయుటయును నుత్కృష్టములు. ఏవమాదిగుణాతిశయముల చేత శాకుంతలము లోకములో నాటకరాజ మయినది.

అయినను ఇందును నాయకునియందు స్వార్థపరతయే కనంబడు చున్నది. ఉత్తరరామచరిత్రములో భవభూతి స్వార్థపరతను అనాదరించి లోకారాధన వ్రతధ్వజమును స్థాపించినాడు. దానంజేసి పెద్దల చిత్తమున నదియే శాకుంతలమున కన్న నుత్కృష్ట మైనది. నామగ్రహణ క్రమమున నే ఈ త్రయమున కాళిదాసభారతి ముగ్ధామధ్యాప్రౌఢావస్థలం జూపుచున్నది. దానంజేసి అదియ తద్రచనాక్రమ మని యెన్నం దగి యున్నది.

ఇందు మాళవిక రత్నావళీప్రియదర్శికలకు రెంటికిని అనుకృతి యనం దగి యున్నది. మల్లిక మాలతికి అనుకృతి. అనుకృతి యేదో అనుకృత మేదో నిర్ణయించుట కొన్ని సమయములలో దుష్కరము. అయినను అందులకు రెంటిని జక్కంగా పఠించి రసమెఱింగిన విద్వాంసుల సూక్ష్మదృష్టి మంచి తార్కాణము. దానికి చరిత్రనిర్మాతలు కవుల కాలములను నిర్ణయించు నప్పుడు పై తార్కాణమును సయితమును పరికించుకొనుట న్యాయ్యము. కొందఱు కాళిదాసుని ఖ్యాతిని బట్టి మాళవికయే రత్నావళీ ప్రియదర్శికలయందు అనుకృత మని వాదింతురు. పై యాడంబరమును ఒప్పరికించి లోగుట్టుం గనిపట్టుట సమంజసము. 40, 50 సం॥ లకు ముందు నుండి మాళవికంగూర్చిన పైమదభిప్రాయమును నేను ప్రసక్తమయి నప్పుడు వెల్లడించుచుంటిని. దానినే పూర్వచరిత్ర నిర్మాతలగు నాధునిక సూక్ష్మమతులు ఇటీవల అంగీకరింపం దొడంగినారు. రసికశిఖామణు లగు పఠితలు రెంటనుం గల సమసంవిధా

నాది విశేషములు ఎదురెదుర దెలియునట్లుగా పట్టికలు వ్రాసి పరికించుట చిత్త రంజకము.

అందులకు సహకారముగా రత్నావళీకథావస్తువును ఇంచుక తెలిపెద:-రత్నావళి (=సాగరిక) సింహళేశుని కూఁతురు; కౌశాంబీపతియగు వత్సరాజు దేవేరి యగు వాసవదత్తకు మేనమామకూఁతురు. ఆమెను బెండ్లియగువాఁడు సర్వభూమండలము నేలు నని సిద్ధుఁడొకఁడు ఆదేశించెను. దానంజేసి వత్సరాజునకు ఆమెను దేవిగా నొసంగు మని తన్మంత్రి యౌగంధరాయణుఁడు సింహళేంద్రుని తమకంచుకిముఖము గా నడిగెను. సింహళుఁడు ఆమె నొసంగెను. అనంతరము ఆమెందోడ్కొని సముద్రమార్గమున ఆకంచుకియు సింహళేశ్వరునిమంత్రియు వచ్చుచున్న యోడ దారిలో తుపానులో పగిలినది. రత్నావళి ఒకపలకను తెప్పగాఁగొని నీటిపైఁ దేలుచుండెను. ఆమెను వత్సరాజు రాజధాని యగు కౌశాంబివాఁడయిన యొక వణిజుఁడు ఆదారినే వచ్చుచుం గాంచి తనయోడలో నెక్కించుకొని తెచ్చి యౌగంధరాయణమంత్రి కప్పగించెను. మంత్రి యామెను వాసవదత్తాదేవి కొసంగి యంతఃపురము చేర్చెను. ఆమె కడనుండి సాగరిక వసంతోత్సవములో రాజుం గాంచి వలచి వలరాయని కొఁకలం జీకాకుపడుచుండెను. పిమ్మట వత్సరాజు ఆమెను చిత్తరువులోఁ గాంచును; అనంతరము ఉపాయములచే ఆమెతో సమాగమముం బొందును. అది యెఱిఁగి పట్టమహిషి వాసవదత్త ఆమెను అంతఃపురములోనే కారాగృహములో వైచెను. అట్లుండ ఐంద్రజాలికుఁడొకఁడు వచ్చి తనవిద్యచేత నని తెలియనీయక అంతఃపుర మెల్ల నిప్పంటుకొన్నట్టు కనఁబడం జేసెను. వాస్తవ మయినగృహదాహమే యని భయపడి వాసవదత్త సాగరికను చెఱలో వైచినందులకు శోకించును. అంతట రాజు పోయి సాగరికను మంటల నడిమినుండి తెచ్చును. నిప్పు మాయ మగును. ఆ సమయానకు అచటికి ఓడ పగిలినప్పుడు చెదరిపోయిన వారు సింహళేంద్రమంత్రి వసుభూతియు వత్సరాజకంచుకి బాభ్రవ్యుఁడును వత్తురు. మంత్రి సాగరికను గుర్తు పట్టును. అప్పుడు వాసవదత్త సాగరికను తనమామకూఁతు రని యెఱింగి ఆమెను రాజు వివాహమాడుటకు అంగీకరించును.

ఇట రత్నావళిలో ఇంద్రజాలమువలన నైనకార్యము మాళవికలో విదూషకుని పాముకాటుతంత్రమువలన నెఱవేఱినది. రెంటను. వానరకృతబభీషికయుం గలదు. ఇట్లే సవిమర్శముగా రెంటినిం జదివిన సామ్యములు పెల్లుప్పతిల్లును.

వీనియందెల్ల చక్షుఃప్రీతిమనస్సంగములు వలసియున్నవి. అందులకు విరళనేపథ్యమున నృత్తగీతములు రాజకన్యకావున మాళవికకు ఉచితములైనవి. ఉర్వశియందు పురూరవునికి మనస్సంగము ఏకరథంబున నొండొరువుల నొరయుచుం గూర్చుండుటయు,

ఊర్వశి ఉద్ఘాతము కలిగినప్పుడు అతనిపైఁ బడుటయు, అతనిం గృతజ్ఞతతోఁ గామప్రేరిత సవిభ్రమ దృష్టులతోఁ గాంచుటయు, అని కులకన్యలతో ఘటిల్లని కారణవిశేషణములచే తిరముగా నాటుకొన్నది. మునికన్య యగు శకుంతలతో నివేవియు ఘటిల్లవు. కాన అందులకై కాళిదాసుఁడు ప్రియదర్శికలోని తుమ్మెదలతుటుమునుండి ఒకతుమ్మెదం దెచ్చికొన్నాఁడు. అది మైకొనఁగా నామె పడినకత్తఱపాటును ఆతుమ్మెదఁ గాంచినయాజనుకుఁజూపులును [అకామాఽపి హి—] కామప్రేరితములు గానివే కామప్రేరితము లైనశృంగారచేష్టలతోడి సవిభ్రమదృష్టులుం బోలె దుష్యంతునికి మనస్సంగముం గలిగించినవి. ఇట్లు శాకుంతలములోని

"యతో యతః షట్చరణోఽభివర్తతే
తత స్తతః ప్రేరిత లోల లోచనా
వివర్తితభ్రూ రియ మద్య శిక్షతే
భయా దకామాఽపిహి దృష్టివిభ్రమమ్."

క. "ఎందెందుఁ దేఁటి పైకొను
నందందే బెదరి కనుచు నలుకున నేర్చెన్
సుందరి బొమలాట మొదల్
కందర్పుఁడు నేరుపక యె కనువిభ్రమముల్."

అనునీశ్లోకము కాళిదాసుని విజయధ్వజముగాను, "అకామాపిహి" అను నీయక్షరములు తద్ధ్వజాంశుకములోని పసిండివ్రాఁతగాను ఉన్నవి. అట్టి యీరసఘుటికను "అనిచ్ఛన్" అనియు, "ఎన్నక" అనియు అనువదించుట గుటికి ఊరెఁడు మారముగా నున్నది.

వర్ణనీయములైన యితర మదనావస్థావిశేషముల సొంపు పెంపులను గ్రంథవిస్తరభయముచే నిట తడవనైతిని.

మౌర్యవంశ్యుఁడైన బృహద్రథని రాజ్యమును తన్మంత్రి పుష్పమిత్రుఁడు అగ్నిమిత్రునితండ్రి హరించి తనవంశమునకుం దెచ్చికొనియె నని విష్ణుపురాణమందును భాగవతమునందును జెప్పఁబడియున్నది.

మదరాసు,
8—8—1919.

వేదము - వేంకటరాయశాస్త్రి.

ఈ నాటకమునందలి పాత్రములు.

పురుషులు.

(సూత్రధారుడు
పారిపార్శ్వకుడు)
గణదాసుడు } నట్టువోజులు
హరదత్తుడు }
అగ్నిమిత్రుడు-విదిశారాజు
వాహతకుడు-మంత్రి
గౌతముడు-విదూషకుడు
మౌద్గల్యుడు-కంచుకి
(ఇద్దఱు వైతాళికులు)
సారసకుడు-కుబ్జుడు

స్త్రీలు.

పండితకౌశికి-పరివ్రాజిక
వకుళావళిక } చేటికలు
కౌముదిక }
ధారిణి-అగ్నిమిత్రుని దేవి
మాళవిక-నాయిక
మధుకరిక-ఉద్యానపాలిక
సమాభృతిక-పరివ్రాజికపరిచారిక
ఇరావతి-భట్టిని
నిపుణిక-ఇరావతిచేటి
జయసేన-ప్రతీహారి
నాగరిక-చేటి
రజనిక-శిల్పకారిక
జ్యోత్స్నిక- ,,

మాళవికాగ్నిమిత్రము.

నాటకము.

సీ. శ్రీమీఱ భక్తచింతామణిభూతమౌ
నేకేశ్వరత్వము దిగవుకొనియు,
నాదట నుత్తరీయంబుగా నజినంబు
ధరియించు నెప్పుడుఁ దా నెవండు?
దయితను సామేనఁ దాల్చియు నాద్యుఁ డా
నవిషయమతు లగుయతుల కెవఁడు?
అఖిలవిశ్వముఁ దనయష్టమూర్తులచే భ
రించుచును నహంకరింపఁ డెవఁడు?
తే. ఆమహేశుండు కరుణ నాత్యంతికముగ
మీకుఁ దామసవృత్తి శమింపఁ జేసి
మంచిమార్గంబు పొడగాంచు నంచు వెలిపి
సకలనిఃశ్రేయసంబు లొసంగుఁగాత. ౧

ప్రస్తావన.

నాంద్యంతమున

సూత్రధారుఁడు.—(నేపథ్యమువైపు చూచి) మారిషా, ఇటు రమ్ము.

పారిపార్శ్వకుఁడు.—(ప్రవేశించి) ఇదిగో వచ్చితిని భావా.

సూత్ర.—ఈ సభాసదులు నా కానతిచ్చినారు. ఏమని యనఁగా — కాళిదాసగ్రథితవస్తువును మాళవికాగ్నిమిత్ర మనునాటకమును ఇప్పుడు ఈవసంతోత్సవములో ప్రయోగింపవలయు నని. కావున మీరు సంగీతక మారంభింపుఁడు.

పారి.—కలస: వినుము. ప్రఖ్యాతకీర్తులైన భాస సౌమిల్లి కవిపుత్రాదుల ప్రబంధములను మాని ఈసభాసదులు నేఁటికవి యైన యీకాళిదాసుని కృతిని బహూకరించుచున్నా రేమి?

సూత్ర.—ఇహిహీ! తెలివి మాలినమాటలను పలికితివి! చూడు.

ఆ. ప్రాఁతదైనమాత్ర భవ్యమై కబ్బంబు
క్రొత్తదైన యంతఁ గొదువపడునె!
ప్రాజ్ఞుఁ డరసి రెంటి భవ్యంబుఁ గైకొను,
మూఢుఁ డొరులపల్కె ముట్టునమ్ము. ౨

పారి.—సరియే. పెద్దలు ప్రమాణము.

సూత్ర.—కావున, నీవు త్వరపడుము.

తే. తొలుత నీసభ యిడఁగ నౌదలను నేను
గొన్న యాజ్ఞను సాధింపఁ గోరినాఁడ;
కొలువులోన వలంతి యీకొలువుఁజెలువ
దేవి ధారిణియాజ్ఞ సాధించునట్లు. 3

[అని నిష్క్రమింతురు.

ప్రస్తావన ముగిసినది.

మిశ్రవిష్కంభకము.

[అంతట చేటి ప్రవేశించును.]

చేటి.—దేవి ధారిణి నన్నాజ్ఞాపించింది. ఇప్పుడిప్పుడే నేర్చుకొంటూవున్న ఛలితనాట్యంలో మాళవిక ఏలాగున్నదో అని నట్టువాజ్జను గణదాసయ్యను అడగమని.—అందుకోసము సంగీతశాలకే వెళ్తాను. [అని పరిక్రమించును.

[అంతట చేత నొకయాభరణముం గొని
యింకొకచేటి ప్రవేశించును.]

ప్రథమ.—(రెండవదానిం జూచి) ఒశే కౌముదికా; ఎందుకే నీకింత బడాయి; దగ్గిరనే దాటి వెళ్లుతూ, ఇటువైపు చూడనైనా చూడవు?

ద్వితీయ.—ఓహో! వకుళావళికా? చెలీ, దేవిగారి యీవ్వంగరాన్ని పాము ముద్ర చెక్కినదాన్ని శిల్పికాడినుంచి తెస్తూ, దీన్ని బాగా పరకాయించి చూస్తూ, నీచేత నిందపాలైనాను.

వకుళా.—(చూచి) దీనిమీద నీచూపు నాటుకోవడం న్యాయమే. ఈవుంగ రంచేత నీముంజెయ్యి పువ్వుపూచినట్టు నాకు తోస్తూవుంది, ఈ కిరణాలు దాని అంకురువులలాగ మెరుస్తూ ఉన్నవి.

కౌము.—ఒశే, నీ వెక్కడికే వెళ్తూవున్నావు?

వకుళా.—దేవిగారు ఆజ్ఞాపించినారు. నట్టువోజ్జని గణదాసయ్యని 'మీదగ్గిర నేర్చుకోవడంలో మాళవిక ఏమాత్రంగావుంద'ని అడిగిరమ్మని. అందుకోసం వెళ్తున్నాను.

కౌము.—సకీ, ఈనాట్యం నేర్చుకోవడం మూలంగా మాళవిక దగ్గిర లేక పోయినా, దొరవారు దాన్ని చూచినా రటే!

వకుళా.—అవును చూచినారు. చిత్తరువులో రాణీగారిపక్క నుండగా చూచినారు.

కౌము. అది యేలాగ?

వకుళా.—దేవిగారు చిత్రశాలలో ముచ్చికొత్తగా రంగులు వేసిన చిత్తరువు చూస్తూ వుండిరి. అంతలో దొరగారు అక్కడికి వచ్చినారు.

కౌము.—అంతట? అంతట?

వకుళా.— అంతట మరియాద అయినతర్వాత, దొరవారు రాణీగారితో కూడా ఒకటే ఆసనంమీద కూర్చుని చిత్తరువులో దేవిగారిపక్కను పరిజనంలో ఉన్నదాన్ని చెంగటిపరిచారికని చూచి దేవిగారిని అడిగినారు.

కౌము.—ఏ మని?

వకుళా.—"దేవి, ఈపిల్లను ఇంతకు ముందు నే నెప్పుడూను చూచియుండ లేదు, నీచెంగట వ్రాయఁబడియున్నది. దీనిపే రేమి?" అని.

కౌము. — నిశ్చయంగా ఆకృతివిశేషాలమీద ఆదరం నాటుకొంటుంది. తర్వాత తర్వాత!

వకుళా.—ఆమాటని దేవి బదులు చెప్పక గెంటివేశింది. అంతట దొర శంక గలిగి మళ్లీమళ్లీ అడగ నారంభించినాడు. ఎంతటికెన్ని దేవి చెప్పకపొయ్యేటప్పటికి పిల్ల వసులక్ష్మి చెప్పింది "బాబూ, ఇది మాళవిక." అని.

కౌము.—(చిఱునవ్వుతో) పసితనానికి సరిగా వుంది గదా. తర్వాత యేమైంది చెప్పు.

వకుళా.—ఇంక నేముంది? ఇప్పుడు దేవిగారు మాళవికని మహాజాగర్తగా పెలినవారి కంటబడకుండా కాపాడుతున్నారు.

కౌము.—ఒక్కే, నీపనికి నీవు వెళ్లు. నేనున్ను దేవిగారికి ఈవుంగరాన్ని ఒప్పగిస్తాను. [అని నిష్క్రమించును.

వకుళా.—(పరిక్రమించియు చూచియు) ఇదుగో నట్టువాజ్జ గణదాసయ్య. ఈయన కనుపడతాను. [అని పరిక్రమించును.

గణదాసుడు.—(ప్రవేశించి) ఎల్లవారును తమకులవిద్యను హెచ్చుగా గణింతురు. కాని, మాకుమాత్రము నాట్యమునుగూర్చి గౌరవము మిథ్య గాదు. ఏల యన.—

మ. అమర శ్రేణికిం గాంతచాక్షుషమఖం బందు ర్మును ల్దీని, న
యుమాత్తో నర్తనమేన దీనిం గొనె నాయుగ్రుండు భంగిద్వయిన్,
సమవేక్ష్యం బిట లోకచర్య త్రిగుణోజాతంబు నానారసం,
బమరు న్నాట్యము భిన్నకౌతుకజనైకారాధనశ్రేష్ఠ మై. ౪

వకుళా.—(సమీపించి) అయ్యా, దండము.

గణ.—కల్యాణీ, చిరకాలము జీవింపుము.

వకుళా.—అయ్యా, దేవిగారు అడిగి రమ్మన్నారు. 'ఉపదేశం గ్రహించడంలో మీకు శిష్యురాలు ఎక్కువగా కష్టం కలిగించడం లేదు గదా,' అని.

గణ.—దేవికి విన్నవింపుము - మాశిష్య పరమనిపుణురాలును మేధావినియు నని. పెక్కుమాట లేల?

ఆ. నేను భావికమును నేర్పుదునో యూడ
దేని దేని బాల దాని దాని,
నేర్పినంతకంటె నిజవిశేషములతో
బదులు నాకు నేర్పుపగిది నాడు. ౫

వకుళా.—(ఆత్మగతము) ఇరావతిని మించుతుం దని తలుస్తాను. (ప్రకాశము) గురువుగారు మీరు ఈవిధంగా సంతోషించడంచేత మీశిష్య యిప్పుడు ధన్యురాలు.

గణ.—కల్యాణీ, అట్టివారు సులభముగా దొరకరు; కావున, అడిగెదను. ఆ పాత్రను దేవి యెక్కడనుండి తెప్పించినది?

వకుళా.—దేవిగారికి క్రిందికులమువాడు వీరసేను డని తోడబుట్టినవాడు ఉన్నాడు. అతణ్ని ఏలినవారు నర్మదయొడ్డున గడిదుర్గంలో ఎల్లరక్షణకోసం వుంచివున్నారు. అతడు శిల్పవిద్యలో ఈపిల్ల తెలివిగలదని దీన్ని అక్కగారికి కానుక పంపినాడు.

గణ.—(స్వగతము) ఆకృతివిశేషమునుబట్టి యీమె యెవరో గొప్పయింటి పిల్ల అని తలంచెదను. (ప్రకాశము) కల్యాణీ, నాకును కీర్తి కలుగును. ఎల యన,

తే. గురువు నేర్పెడు కళ చెందు గుణముపేర్మిఁ
బాత్రతల్లజమునయందుఁ బడిియె నేని,
మొగులు గురిసెడునీరు సముద్రశుక్తి
నడరి ముక్తాఫలం బయి యలరునట్లు.

వకుళా.—అయ్యా, మీశిష్య యిప్పుడు ఎక్కడ వుంది?

గణ.—ఇప్పుడే పంచాంగాభినయము నేర్పి నేను అలపు తీర్చుకొమ్మని పంపఁగా, డిగ్గియ కనఁబడెడు కిటికీలో కూర్చున్నదై చల్లగాలి ననుభవించుచు ఉన్నది.

వకుళా.—అట్లయితే అయ్యగారు నాకు సెలవియ్యండి; నేను వెళ్లి అయ్యగారి సంతోషాన్ని చెప్పి ఆమెకి ఉత్సాహం వర్ధిల్ల జేస్తాను.

గణ.—పోయి నీసఖిని చూచుకొమ్మి. నేనును నాకిపుడు విరామము కలిగినది గావున ఇంటికి పోయెదను. [అని నిష్క్రమింతురు.

మిశ్రవిష్కంభకము సమాప్తము.

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రి
రాజమహేంద్రి.

ప్రథమాంకము.

[అంతట ఏకాంతస్థితపరిజనుఁడు రాజు తన వెంట మంత్రి జాబును కేలఁ గొని యుండఁగా ప్రవేశించును.]

రాజు.—(జాబును తనలో చదువుకొన్న మంత్రిని చూచి) వాహతకుఁడా, ఏమి చెప్పుచున్నాఁడు వైదర్భుఁడు?

అమాత్యుఁడు.—ఇదె యిప్పు డతఁడు వ్రాసినబదులు. "తమరు నన్ను ఆదేశించినారు: ఏమని యనఁగా-'నీపితృవ్యపుత్త్రుఁడు కుమారుఁడు మాధవసేనుఁడు మాతో సంబంధము సేయ మాట యిచ్చి, మాకడకు వచ్చుచుండఁగా, అతనిని మధ్యలో నీయెల్లకాపరి ముట్టడించి పట్టుకొన్నాఁడు. ఆకుమారుని నీవు నన్నుగుఱించి భార్యతోను సహోదరితోను కూడ విడిచిపెట్టవలయును.' అని. మఱి, ఒకయింటఁ బుట్టిన దాయాదులు భూమిని హరించునప్పుడు రాజులవర్తనమును తమ రెఱింగియే యున్నారు. కావున తమరు ఉదాసీనులుగా నుండఁదగును. మఱి యతనితోఁబుట్టువు ఆతఁడు పట్టువడిన యాసంకులములో చెదరిపోయినది. ఆమెను వెదకింప యత్నించెదను. మఱి, తప్పకుండ మాధవసేనుని తమరు విడిపింపఁగోరుదురేని, ఈయొడంబడికను వినుఁడు.—

ఆ. మౌర్యసచివు నాదుమఱఁదిని జెఱనుండి
తమరు విడిచిపుచ్చుతత్క్షణంబ
బంధనంబునుండి బసులు మాధవసేను
విడుచువాఁడ నంచు విన్నవింతు."

రాజు.—(కోపముతో) ఏమీ! అనాత్మజ్ఞుఁడు వీఁడు నాతో కార్యవినిమయముచే వ్యవహరించుచున్నాఁడు! వాహతకుఁడా, వైదర్భుఁడు నాకు ప్రకృతిశత్రుఁడును, ప్రతికూలకారియు. కావున అభియోక్తవ్యపక్షమువాఁడైన యితనిని ఉన్మూలించుటకై మున్నే సంకల్పితమయిన సేనాచక్రమును వీరసేననాయకమును ఇపుడు ఇతనిమీఁదికి తరల నాజ్ఞాపింపుము.

అమా.—ఏలినవారియాజ్ఞ.

రాజు.—కానీ, నీ కేమి తోఁచుచున్నది?

అమా.—శాస్త్రమునఁ జెప్పఁబడినదానినే యేలినవారు సెలవిచ్చినారు.

ఆ. ఇప్పుడిపుడె గద్దె యెక్కినయీవైరి
ప్రకృతులందుఁ జక్కఁ బదము కొనమిఁ,
గ్రొచ్చి యపుడె యుడినక్రొత్తయంటుం బోలె
వెలువరింపఁ గరము సులభుఁ డగును. ౮

రాజు.—అట్లేని, నీతిశాస్త్రకారులమాట తప్పదు. దీనినే నిమిత్తముగాఁ గొని సేనను కూర్పుఁడు.

అమా.—చిత్తము. [నిష్క్రమించును.

[పరిజనులు సమీపించి రాజుముందు దపతగు పనులందు నిలుతురు.]

విదూషకుఁడు.—(ప్రవేశించి) నన్ను ఏలినవారాజ్ఞాపించినారు. "గౌతముడా, అప్పుడు అలవోకగా చిత్తరువులో నేను చూచిన ఆమాళవికని ప్రత్యక్షముగా చూచేలాగు ఉపాయ మేదయినా వన్నమా" అని. నేనున్నూ ఆలాగే దాన్ని సాధించితిని. వెళ్లి ఆయనతో చెప్తాను. [అని పరిక్రమించును.

రాజు.—(విదూషకుం గని) ఇతఁడు మఱి యొకఁడు, వేఱుకార్యమున మంత్రి, మాకడకు వచ్చుచున్నాఁడు.

విదూ.—(సమీపించి) నీవు వర్ధిల్లుదువు గాక.

రాజు.—శిరఃకంపముతో ఇక్కడ కూర్చుండుము. [విదూ. కూర్చుండును.

రాజు.—మిత్రమా, ఉపాయముం గనిపట్టుటకు నీ తెలివికంటిని పనిగొంటివా?

విదూ.—ప్రయోగసిద్ధి నడగవయ్యా.

రాజు.—మిత్రమా, ఎట్లోయి?

విదూ.—(చెవిలో) ఇట్లు.

రాజు.—బళీ! మిత్రమా! నేర్పు మెఱసి యారంభించితివి! మాయీకోరిక తీఱునది కాకున్నను ఇప్పుడు మేము తీఱు నని ఎన్నుకొనుచున్నాము. ఏలయన.—

ఆ. అడ్డు గలిగినట్టియర్థంబు సాధింప
నాయ మొప్పువాఁడె శక్తుఁ డగును;
కటికీయిరులులోనఁ గన్నుగలాఁడును
దృశ్యముం గనండు దివ్వె లేక. ౯

[నేపథ్యమున]

చాలింపు చాలింపు. ఎంతయని బడాయి కొట్టుకొనెదవు? రాజుగారియెదుర నే మనలో హెచ్చెవరో తగ్గెవరో స్పష్టపడును లే.

రాజు.—(ఆకర్ణించి) మిత్రమా, నీసునీతివృక్షము పూవు పూచినది.

విదూ.—ఫలాన్ని కూడా చూస్తావు.

[అంతట కంచుకి ప్రవేశించును.]

కంచుకి.—దేవా, అమాత్యుఁడు విన్నవించుచున్నాఁడు: "ఏలినవారియాజ్ఞను నెఱవేర్చితి" మని. వీరుగో మఱి హరదత్తగణదాసులు.

తే. అభినయాచార్యు లిరువు రన్యోన్యజయము
వలచి నీసమ్ముఖమునకు వచ్చినారు,
భావములు తామె మేనులఁ బరఁగఁ దాల్చి
సరగ సాక్షాత్కరించెడు చంద మొప్ప. ౧౦

రాజు.—ప్రవేశపెట్టుము వారిని.

కంచు.—దేవర యాజ్ఞ. [అని నిష్క్రమించి ఆయిరువురతో ప్రవేశించి] ఇటు ఇటు రండి మీరు.

హరదత్తుఁడు.—(రాజు నవలోకించి) అహో! దురాసదము గదా రాజతేజము!

తే. అపరిచితుఁడును గాఁడు కాఁ డరుచిరుఁడును,
అయిన నీతని డాయంగ నగును భీతి;
అంబునిధి వ్రాలె నెప్పటియతఁడె యితఁడు,
నాకనులకు నజస్రంబు నవనవుండు. ౧౧

గణదాసుఁడు.—గొప్పదిగదా పురుషరూపముం బొందినయీజ్యోతి! అట్లే సుమా.

తే. ద్వారపాలునియనుమతి వడసి చొచ్చి
గద్దె దఱియునతని వెంటఁ గదియునేను
చూడ్కి వెనునెట్టు నితని తేజు గమిచేత
వచనమున గాక వెండియు వారితుఁడను. ౧౨

కంచుకి.—వీరుగో దేవరవారు. దగ్గ ఱుండుము.

ఇరువురు.—(సమీపించి) జయము జయము ఏలినవారికి.

రాజు.— స్వాగతము మీ కిరువురకు. (పరిజనమువంకఁ జూచి) ఆర్యులకు ఆసనములు.

[ఇరువురుం బరిజనులు తెచ్చినయాసనములయందు కూర్చుందురు.

రాజు.—ఏమి యిది! శిష్యులకు నేర్పవలసిన సమయములో ఒజ్జ లిరువురును ఒక్కట ఇటకు వచ్చితిరి?

గణ.—అవధారు. నేను దొడ్డగురువునొద్ద అభినయవిద్యను నేర్చితిని. శిష్యులకు నేర్పనుగూడ నేర్పితిని. దేవరకును దేవేరికిని అనుగ్రహభాజన మై యున్నాను.

రాజు.—చక్కఁగా ఎఱుఁగుదును. ఆటయిన నేమి?

గణ.—అట్టినన్ను ఈతఁడు ఈహరదత్తుఁడు తనపాదధూళికి కూడ సమానుఁడను కా నని గొప్పవారియెదుర నిందించినాఁడు.

హర.—దేవరా, ఇతఁడే నన్ను ముందు నిందించినవాఁడు: ఈయనకును నాకును సముద్రమునకును పడియకును ఎంతయంతరమో అంతయంతర మఁట. కావున, ఏలినవారు ఈయనను నన్నును శాస్త్రమందును దానిని నేర్పునేర్పునందును పరీక్షింపుదురుగాక. దేవరవారే మాయందు విశేషము నెఱుంగఁగల ప్రాశ్నికులు.

విదూ.—సమర్థమయిన ప్రతిజ్ఞ.

గణ.—ఉత్తమపక్షము. దేవరవారు అవధానముతో వినవలయును.

రాజు.—త్వరపడకుఁడు. ఈవిషయములో దేవి మాయందు పక్షపాతమును శంకించును. కావున పండితకౌశికితోఁ గూడినదేవిమ్రోలనే యీవ్యవహారము న్యాయ్యము.

విదూ.—నీవు చెప్పినది సరి.

ఆచార్యులు.—దేవరవారికి తోఁచినట్లు

రాజు.—మౌద్గల్యుఁడా! ఈప్రస్తావమును నివేదించి దేవిని పండితకౌశికితోఁ గూడ ఇటకు విజయంచేయు మని ఆహ్వానము చేయుము.

కంచుకి.—ఏలినవారియాజ్ఞ. (అని నిష్క్రమించి సపరివ్రాజిక యగుదేవితోడ ప్రవేశించి) ఇటు ఇటు దేవిగారు.

దేవి.—(పరివ్రాజికను చూచి) భగవతి, గణదాసహరదత్తుల యీయాటోపము నీకు ఏమిగా తోఁస్తున్నది!

పరివ్రాజిక.—నీపక్షము ఓడిపోవు నని వెఱవకుము. గణదాసుఁడు ఎదిరికన్న తక్కువవాఁడు కాఁడు.

దేవి.—అది వాస్తవమే. అయినా, రాజావలంబము ఆతనికి ప్రధానత్వాన్ని కలిగిస్తుంది.

పరి.—దేవి, రాజ్ఞీశబ్దభాజనమును నిన్నుఁగూడ కొంచెము తలంపుము. చూడు.

ఆ. చెలఁగి తమ్మివిందు చేపట్టుకతమున
నసలుఁ డమిత తేజుఁ డగుట నిజమ;
మహిమ నొందఁ డోటు మిహికాంశుఁడును నక్లె
రాత్రి చేతఁ బరిగృహీతుఁ డగుట? ౧౩

విదూ.—వహవ్వా వహవ్వా! పీఠమర్దికని ముందుంచుకొని వచ్చింది దేవి.

రాజు.—చూచుచున్నాను దేవేరిని, ఈరమణి—

క. మంగళమండిత యగాని
యంగన కౌశికిని గూడి యతి వేషధరగ్
సాంగను నాధ్యాత్మిక వి
ద్యం గూడినమూర్తిసహిత త్రయి నా వెలుఁగున్. ౧౪

పరివ్రాజిక.—(సమీపించి) దేవా, విజయ మొందుదువుగాక.

రాజు.—భగవతీ, నమస్కారము.

పరి.—

ఆ. పతివి గమ్ము వర్షశత మిర్వురకు నిట్లు
ధారిణికిని భూతధారిణికిని,
సన్నుతలకు భూరిసారప్రసవలకు
మానఘనలకున్ సమక్షమలకు. ౧౫

దేవి.—ఆర్యపుత్రునికి జయ మగు గాక.

రాజు.—స్వాగతము దేవికి. (పరివ్రాజికను గాంచి) భగవతీ, కూర్చుండుము.

[అందఱును వారికి వారికిం దగినట్లు కూర్చుందురు.

రాజు.—భగవతీ, హరదత్తయ్యగారికిని గణదాసయ్యగారికిని విజ్ఞానవిషయములో ఒరయిక సంభవించినది. అందు నీవు పరీక్షకాధికారమును వహింపవలయును.

పరి.—(మందహాసముతో) ఏల నన్ను పరిహసించుట? పట్టణ ముండఁగా పల్లెలో నా రత్నపరీక్ష?

రాజు.—కాదు, అట్లనఁగూడదు, పండితకౌశికివిగదా నీవు. నేనును దేవియు వీరివిషయమున పక్షపాతము వహింతుము.

ఆచార్యులు.—దేవరవారు సరిగా సెలవిచ్చినారు. మధ్యస్థురాలు భగవతి, మాయందు గుణదోషములను విడఁదీయుట సరి.

రాజు.—అటయిన మీవివాదమును ప్రస్తావింపుఁడు.

పరి.—దేవా, నాట్యశాస్త్రము క్రియాప్రధానము గదా. ఇట వాగ్వాదముచేత నేమి ప్రయోజనము?

రాజు.—దేవిచిత్త మెట్లో?

దేవి.—నన్నడుగుదువేని వీళ్ల యీవివాదమే నాకు రుచించకున్నది.

గణ.—దేవి నన్ను సమానవిద్యునిచేత అవమానము పొందవలసినవానినిగా తలంచుట తగదు.

విదూ.—కానీ చూతాము పొట్టేళ్లజగడాన్ని; ఊరక యెందుకు జీతాలివ్వడము?

దేవి.—నిశ్చయంగా నీవు కలహప్రియుఁడ వోయి.

విదూ.—అలా గాదు, కోపంచేయకు; ఒకదానితో ఒకటి పోరాడుతూవున్న పదపుటేనుగలలో ఒకటి ఓడిపోకుండా శాంతి యెక్కడిది?

రాజు.—మఱి యీ యిరవుర స్వాంగ సౌష్ఠవాభినయమును భగవతి చూచియున్నదిగదా?

పరి.—చూచి యున్నాను.

రాజు.—మఱి యిప్పుడు అంతకన్న వీరు ఏమి ప్రదర్శింపవలయును?

పరి.—అదే చెప్పఁగోరియున్నాను.

ఆ. ఒకఁడు నేర్చు నెంతయును బ్రశస్తంబుగా,
నొకఁడు నేర్పు నట్లె యుత్తమముగ;
నేర్వ నేర్ప నెవఁడు నేఱవాది యగు, వాని
నొజ్జలందు మొదల నునుపవలయు. ౧౬

విదూ.—విన్నారయ్యా ఒజ్జగార్లు భగవతిమాట? పిండితార్థ మిది:— మీ మీ యుపదేశం చూపితే తీర్పు చెప్తా మని.

హార.—అది నాకు మిక్కిలి ప్రియము.

గణ.—దేవీ, వ్యవహార మిట్లున్నది.

దేవి.—ఒకవేళ శిష్య మేధ చాలనిదై ఒజ్జ నేర్పినదాన్ని చెడగొట్టినట్టైతే, అదేమి ఒజ్జదోషమా?

రాజు.—దేవి, అట్లును సంభవించును; తెలివితక్కువ శిష్యను పరిగ్రహించుటచే ఒజ్జయందు తెలివిచాలమి ప్రకట మౌను గదా?

దేవి.—(స్వగతము) ఏమి చేయుదును! (గణదాసుం గాంచి, జనాంతికము) ఆర్యపుత్రునికి ఉత్సాహకారణమైన యీ కోరిక నెఱవేర్చకు. (ప్రకాశము) నిష్ప్రయోజన మైన యీ యారంభాన్ని మానవయ్యా.

విదూ.—దేవి చెప్పినమాట బాగా వుంది. ఓయిగణదాసుడా, సంగీతకోపదేశం ఆరంభిస్తూ, సరస్వతీనైవేద్యపు మోదకాలని హాయిగా తింటూ వుండక, తప్పకుండా ఓడడం కలిగే యీ వివాదంలో ఎందుకు ప్రవేశిస్తావు?

గణ.—నిజముగా ఇదే దేవిమాటలోని భావము. ఇప్పుడు అవసరప్రసక్తమైన యీమాటను వినుడు.

ఆ. ఆస్పదంబు గంటి నని వాదునకు లోఁగి,
యొరులవలని నింద నోర్చుకొనుచు,
బ్రదుకుకొఱకె యెఱుకఁ బచరించు నెవ్వాఁడు,
వాని నెఱుకసరకు వణిజుఁ డండ్రు. ౧౭

దేవి.—నీశిష్య నీవద్ద నేర్వ నారంభించి కొంచెం దినాలే అయినవి. రూఢిపడని యుపదేశాన్ని పరీక్షకు చూపడం న్యాయం గాదు.

గణ.—కావుననే నానిర్బంధము.

దేవి.—అటయితే ఇద్దరున్ను భగవతికి ఉపదేశం చూపండి.

పరి.—దేవి, ఇది న్యాయ్యము గాదు. సర్వజ్ఞు లయినను ఒక్కరే నిర్ణయాధికారమును పూనుట దోషావహ మగును.

దేవి.—(జనాంతికము) మూఢురాలా, పరివ్రాజికా, నేను మేలుకొనివున్నా, నన్ను నిద్రితురాలినిగా చేస్తున్నావు.

[అని పెడమొగ మిడును. రాజు దేవిని పరివ్రాజికకు చూపును.

పరి.—(చూచి)

ఆ. కతము లేక పెడమొగం బయ్యె దేలమ్మ
యిందువదనరో, నిజేశుమీఁద ?
పతులపైఁ బ్రభుత్వవతు లయ్యు నిల్లాండ్రు
కనలు పూనుదురె యకారణముగ ? ౧౭

విదూ.—కారణం లే కేమి ? తనపక్షాన్ని రక్షించవలశివుండడమే కారణం. (గణదాసుని చూచి) భళీ ! కోపంమిష చేత దేవి నిన్ను రక్షించిందోయి. చక్కఁగా నేర్చినవా రైనా ఎల్లవారున్ను ఉపదేశం చూపడంలో నిపుణులుగా వుండరు.

గణ.—దేవి, వింటివా ? ఇట్లే లోకులు తలంతురు. కనుక ఇప్పుడు,

ఆ. నాదుకళను, దాని నానేర్పు నేర్పును,
వాదమందు రూఢిపఱుచునాకు
నియ్య వే ననుజ్ఞ, యేను నీచేఁ బరి
త్యక్తుఁ డన యటంచుఁ దలఁపు దేవి. ౧౮

[అని ఆసనమునుండి లేవ నుంకించును.

దేవి.—(స్వగతము) ఏమి గతి ! (ప్రకాశము) ఒజ్జగారికి శిష్యురాలిమీఁద సర్వస్వాతంత్ర్యమున్నూ కలదు.

గణ.—చాలసేపు నిష్కారణముగా శంకితుఁడ నయితిని. (రాజుం గాంచి) దేవిగారు అనుజ్ఞ యొసంగినారు. ఏలినవారు ఆనతీవలయును - ఏవస్తువున నా నేర్పిన యభినయమును ఆడింపు మనియెదరు ?

రాజు.—భగవతి యాదేశించుదానియందు.

పరి.—దేవిమనస్సులో ఏమో యున్నది. కావున శంకాకులిత నై యున్నాను.

దేవి.—శంక మాని పలుకు. ఏమైనా, నాపరిజనంమీద నాకు ప్రభుత్వం తప్పదు గదా.

రాజు.—నామీఁదనుగూడ నని వచింపుము.

దేవి.—భగవతి, ఇప్పుడు చెప్పు.

పరి.—దేవా, శర్మిష్ఠ రచించినట్టిది నాలుగుపాదములు గలది. ఛలితమను నాట్యము అభినయించుటకు కష్టమని చెప్పుదురు. ఆ యొకనాట్యమందే యీ

యిరువురయుపదేశమును చూతము. అంతట ఇరువురయుపదేశమందును గల తారతమ్యము నిశ్చయముగా తెలియును.

ఆచార్యులు.—భగవతి ఆజ్ఞాపించినట్లు చేయఁదగును.

విదూ.—అలైతే ఉభయవర్గాలున్నూ ప్రేక్షాగృహంలో సంగీతకసంవిధానం చేసి ఏలికవారికి మాటని పంపండి. పోనీ దూతెందుకు లే, మద్దెళనాదమే మమ్మల్ని లేపుతుంది.

హర.—అట్లే చేసెదము. [అని లేచును.

[గణదాసుఁడు దేవిని చూచును.

దేవి.—ఆర్యునివిజయానికి నేను ఎంతమాత్రమూ ప్రతికూలను కాను.

[ఆచార్యులు ఇరువురును తరలుదురు.

పరి.—ఒజ్జలు, ఇటు చూడుఁడు.

ఇరువురు—(వెనుకకు మరలి) ఇదిగో ఉన్నాము.

పరి.—నిర్ణయాధికారములో చెప్పుచున్నాను - ఎల్లయవయవములసొంపును స్పష్టముగా తెలియునట్లుగా, కొలఁదిపాటి నేపథ్యముతోనే, పాత్రములను ప్రవేశపెట్టవలయును.

ఆచార్యులు.—ఇది మాకు హెచ్చరింప నక్కఱలేదు. [అని నిష్క్రమింతురు.

దేవి.—(రాజును చూచి) ఆర్యపుత్రునికి రాచకార్యములలో ఇటువంటి ఉపాయనిపుణత వుంటే అది చాలా మేలుగా వుండును.

రాజు.—

ఆ. ఒండువగను గొనకు మో మనస్విని, యిది
నాదుపన్నకంబు గాదు సుమ్ము;
కానమో సదా సమానవిద్యులు పర
స్పరయశమున దొసఁగు పట్టుచుంట? ౨౦

[నేపథ్యమున మద్దెళధ్వని. అందఱు చెవి యొగ్గుదురు.

పరి.—ఆహా! సంగీతకము ప్రవర్తిల్లుచున్నది! అదిగో—

ఆ. అభ్రనాదశంక నట్టు లెత్తి నెమళ్లు
లనురసింప మురజమున జనించి

మధ్యమస్వరోత్థ మాయూరి మార్జన
మదిని సాగియఁ జేయు మంజుఘోష. ౨౧

రాజు.—దేవీ, సామాజికుల మవుదము.

దేవి.—(స్వగతము) అహో! ఏమి దుండగము ఆర్యపుత్రు నిది!

[అందఱు లేతురు.

విదూ.—(అపవారించి) వయస్యుఁడా, నింపాదిగా నడువు, దేవిగారు జెడిసి పొయ్యేని.

రాజు.—

క. ధీరతఁ బూనిన యేనిక
మారజనిస్వనము నన్ను మఱి వడిఁగొల్పన్,
చేరువ సిద్ధిని గను స్వామ
నోరథ మటు నన్నుఁ బిలుచు నుడికార మనన్. ౨౨

[అందఱు నిష్క్రమింతురు.

ప్రథమాంకము సమాప్తము.

ద్వితీయాంకము.

[అంతట సంగీతరచన అయి యుండఁగా, ఆసనస్థుఁడు సవయస్యుఁడు రాజును, ధారిణియు, పరివ్రాజికయు, విభవంబున పరివారంబును ప్రవేశింతురు.]

రాజు.—భగవతీ, పూజ్యు లయిన యీయొజ్జ లిద్దఱిలో ఎవరిప్రయోగమును ముందుగా చూతము?

పరి.—జ్ఞానవృద్ధత్వము ఇరువురకు సమాన మయినను వయోధికత్వముచేత గణదాసుఁడే నిశ్చయముగా పురస్కారమునకుం దగినవాఁడు.

రాజు.—అయిన, మౌద్గల్యుఁడా, ఇట్లని అయ్యగార్లకు ఇరువురకుం దెలిపి, నేవు సేపనిని చూచుకొమ్ము.

కంచుకి.—ఏలినవారి యాజ్ఞ. [అని నిష్క్రమించును.

గణ.—(ప్రవేశించి) దేవా, శర్మిష్ఠ రచించినది లయమధ్య చతుష్పద కలదు; దాని ప్రయోగమును చతుష్పదవస్తుకమును ఏకాగ్రచిత్తముతో దేవర చిత్తగింపఁదగును.

రాజు.—ఒజ్జమీఁదిగౌరవముచేత అవహితుఁడను.

[గణ. నిష్క్రమించును.

రాజు.—(జనాంతికము) వయస్యా!

ఆ. వేషగృహమునందు వెలుఁగుచంద్రాస్యను
గాంచ నెలయు నాదు కన్నుదోయి
తడవు నైఁపలేక తాలిమి వెలి గాఁగఁ
దెరను దొలఁగఁద్రోయఁ దివురుఁ బోలె. ౧

విదూ.—(అపవారించి) ఓయి, కన్నులతేనె ఎదుట ఉన్నది. తేనెటీగ కూడా చెంతనే వుంది. కనక జాగర్తగా చూడు.

[అంతట ఆచార్యుఁడు సరిచూచుకొనుచున్న యంగసౌష్ఠవము
కలది మాళవిక ప్రవేశించును.]

విదూ.—(జనాంతికము) ప్రతిమలో చూచినంతకంటె యీమె సౌందర్యం తక్కువ కాదు గదా.

రాజు.—(జనాంతికము) వయస్యుఁడా!

క. చెలిఁ జిత్తరువునఁ గనుచోఁ
దలపోసితి నట్టిసౌరు తలకొన దనుచున్;
దలఁచెద నిప్పుడు శిల్పికిఁ
జెలి వ్రాసెడువేళ బుద్ధి చెదరె నటంచున్. ౨

గణ.—అమ్మాయీ, భయము మాని, సత్త్వ మూని, యుండుము.

రాజు.—అహో! ఎల్లయవయవములందును ఈరూపము నిర్దోషము!

ఎట్లన—

సీ. అక్షులు వాలారు, లాస్యంబు శారద
రాకా శశి ప్రభా రాజితంబు,
బాహుయుగ్మం బంసభాగంబుల నతంబు,
చిక్కఁదనము మీఱి యక్కు మెఱయు,
స్తనములు నిబిడోన్నతంబులు, పార్శ్వముల్
మెఱుఁగు వెట్టినవి నా మెఱుఁగు లీను,
లేఁగౌను పిడికిట డాఁగుమూఁతల నాడుఁ,
బిఱుఁదిచే జఘనంబు బిరుదశాలి,
తే. అంగుళుల వంపుఁదనముచే నతిశయముగఁ
బదయుగము సోయగంపుసంపద వహించె;
నెట్టి చందంబు మదిఁ గోరు నట్టువోజ్జ,
యట్టి తీరైన దహహా యీయబలవపువు. 3

మాళవిక.—(ఉపవహనము చేసి చతుష్పదవస్తువును పాడును.)

(గేయము)

1. వల్లభుండు దుర్లభుఁడు సుమా ;
ఉల్లమ, వానిపయి యాస నుజ్జగింపుమా ; ॥వల్ల॥
2. ఔర ! యేటి కదరు చున్నది !
వారక నా కంటిచివర వామకం బిది ! ॥ఔర॥
3. ఎట్టకేనిఁ గంటి నీతని ;
ఎట్టు వెండి కనఁగ లుగునో యెఱుఁగ నైతిని ; ॥ఎట్ట॥
4. పరుల చేతఁ బడిన దానరా ;
సరసుఁడ నిను వలచి తినిర; సామి, యేలరా. ॥పరు॥

[అని యథారస మభినయించును.

విదూ.—(జనాంతికము) వయస్యుఁడా, ఈచతుష్పదవస్తువు మిషగా చేసుకొని ఈమె తనను నీకు అర్పించుకొన్నట్టుంది సుమా.

రాజు.—(జనాంతికము) వయస్యా, నాకును అట్లేతోఁచినది. ఈకోమలాంగి.

ఉ. 'ఏలుము సామి, నీ వ్వలచు నీలువ్రకత్తైను న న్న'టంచు నా
బాల యురంబు దాఁకికొని పాటకుఁ దోడభినీతి సల్పుచోఁ,
బాళిని దెల్ప దారి కనుపట్టమి ధారిణి చెంత నుంటచేఁ,
బోలఁగ నన్నె వేఁడుకొనఁ బోలును భావికకైతవంబునన్. ౮

[మాళవిక గీతాంతమున నిష్క్రమింప నుంకించును.

విదూ.—ఏ మమ్మా, ఉండు, వరసలో ఒకవిశేషం మఱచిపోయినారు. దాన్ని నే నడుగుతాను.

గణ.—అమ్మాయీ, నిలువు. ఉపదేశము నిర్దోష మని నిరూపించి వెళ్లు.

[మాళవిక మరలి నిలిచినది.

రాజు.—(ఆత్మగతము) అహో! ఒక్కొక్క యవస్థయందును సౌందర్యమునకు ఒక్కొక్క శోభావిశేషము కలుగును. ఎట్లనః—

సీ. మణివలయంబులు మనికట్టుమీఁదను
నిశ్చలతం జెంది నెలవుకొనఁగ,
దాఁ కేలిని నితంబతటమునఁ గీలించి,
లాఁతి కేలిఁ బ్రియంగులతికఁబోలె
జాఱంగ విడిచినచాడ్పున నిడికొని,
యడుగునంగుటమున నంతనంత
విరులను మీఁటుచు, వెలఁదుక నెలకట్టు
పయిని మెఱుఁగుఁజూడ్కిఁ బాదుకొల్పి,
తే. నిలువుసామేను తిన్న నై నెగడుచుండ,
నిలిచి యున్నయీతీరు నా నేత్రములకు
నర్తనము సేఁతయందలి నలువుకన్నఁ
బండు వ్రుసఁగుచున్నది! భాగ్య మహహా! ౯

దేవి.—ఏమి! గౌతమునిమాట కూడా మీరు సరకుచేయడమా!

గణ.—దేవి, అట్లు గాదు. దేవరమూలముగా గౌతమునికిఁ గూడ సూక్ష్మదృష్టి యలవడఁగలదు. చూడు.

క. విందునిసాంగత్యంబున
మందుఁడునుఁ మంచిబుద్ధిమంతుండ యగుఁ,
ఇందువు గింజ బొడుమునుం
బొంది కలుషజలము తేటఁ బొందెడుమాడ్కిన్. ౬

(విదూషకుం గాంచి) అయ్యా అడుగందలఁచినదానిని వినెదము.

విదూ.—(గణదాసుం గాంచి) ముందుగా పరీక్షకురాలిని అడుగు. నేను కనిపట్టిన లోపాన్ని తర్వాత చెప్తాను.

గణ.—భగవతి, గుణమో దోషమో నీవు చూచినది చూచినట్లు చెప్పుము.

పరి.—అంతయు శాస్త్రముప్రకార మున్నది. దోష మేమియు లేదు. ఎట్లన—

సీ. వావిరి వచనగర్భంబులై యంగముల్
సూచించె నర్థంపుఁజొప్పు సరిగ,
అడుగుల నుంచెడుహరువులో నెంతయు
లయయును సరిఁగూడె లలితముగను,
ఆయారసంబుల యభినయంబులయందుఁ
దన్మయత్వం బద్భుతంబు గొలిపె,
శాఖా సముద్భూత సన్నుతాభినయంబు
వరసౌకుమార్య వైభవము నొందె,

తే. అందులవికల్పముల నాడునవసరమున
భావ మెడలించె విషయంబువలననుండి
భావమును, రక్తిమాత్ర మెప్పటివితాన
వఱలె విశ్రాంతిదనుక నవంధ్యవృత్తి. ౭

గణ.—ఏలినవారియభిప్రాయ మేమో?

రాజు.—మాకు ఇప్పుడు స్వపక్షముమీఁద అభిమానము సడలిపోయినది.

గణ.—ఇప్పుడు నట్టువొజ్జ నయితిని.

క. బంగారగన్నులల్లో బలె
నంగా నుపదేశ మేది యశ్యామత మీ

సంగడిని, దానిఁ బండితు
లంగీకరణం బొనర్తు రమలం బనుచున్. ౮

దేవి.—సంతోషము. పరీక్షకులు మెచ్చడంచేత ఆర్యుడు మిక్కిలి వర్ధిల్లుచున్నాడు.

గణ.—దేవిగారి యవలంబము నాకు వృద్ధిహేతువు. (విదూషకునిఁగాంచి) గౌతమయ్యా, ఇప్పుడు చెప్పవయ్యా, నీమనస్సులో నున్నదానిని.

విదూ.—తొలిమాటు ఉపదేశం చూపించేటప్పుడు ఆదిలో బ్రాహ్మణపూజ చేయవలెనని వుండెను. దాన్ని మీరు మరిచిపోయినారు.

పరి.—అహో! ప్రయోగంపు గుట్టెఱింగినప్రశ్న !

[అందఱును పకపక నవ్వుదురు. మాళవిక చిఱునవ్వు నవ్వును.

రాజు.—(ఆత్మగతము) నాకన్ను తనవిషయమునుండి సారమును జవురుకొన్నది. ఎట్లనఁగా, ఈ కంటికి—

ఆ. ఇంచు కంత గానిపించుపల్వరుసతో
నవ్వు దేఱు విపులనయన మోము
లక్ష్య మయ్యె సామి లక్ష్య కింజల్క మై
విరియుచున్న తమ్మి విరియుఁ బోలె. ౯

గణ.—ఓయి మహాబ్రాహ్మణుఁడా, ఇది తొలుతటి రంగపూజ కాదుగదా. అగునేని, అర్చనీయుని నిన్ను ఎట్లు అర్చింపకుందుము.

విదూ.—ఇసీ! నేను తెలివిమాలిన వానకోయిలలాగ పట్టిపురుముమబ్బుతోడి అంతరిక్షాన నీరుత్రాగుతా నని ఆశపడితిని.

పరి.—అట్లే.

విదూ.—అటయితే మరి మూఢజాతికి పండితుల సంతోషమే తార్కాణం గదా. భగవతి యీప్రయోగం చక్కగా వుం దని చెప్పినందున, ఇదుగో ఈ బహుమానం యిస్తాను. [అని రాజుచేతినుండి కడియమును లాగును.

దేవి.—ఉండుఉండు. నేర్పులో వార ఎఱగకుండా నీవు ఎందు కని ఆభరణ మిస్తావు ?

విదూ.—ఎందు కంటావా ? మరి వొకరిదిగదా అని.

దేవి.—(ఆచార్యుని చూచి) అయ్యా, గణదాసయ్యా, మఱి నీశిష్యరాలు ఉపదేశం చూపడం అయిపోయింది.

గణ.—అమ్మాయీ ఇప్పుడు తరలుము.

[మాళవిక ఒజ్జతోకూడ నిష్క్రమించును.

విదూ. — (రాజును జూచి జనాంతికము) నిన్ను సేవించడానికి నాకుగల తెలివంతా యింతే.

రాజు.—పరిమితి పెట్టకు, పరిమితి పెట్టకు. ఏలన నిప్పుడు,

తే. ఇందువదనను దెరచీర యెడయఁజేత
నాకుఁ గనుదోయి భాగ్యంబు నష్టమగుట,
స్వాంతమునఁ బెనుఁబందువు శాంత మగుట,
ముదము వచ్చెడు ద్వారంబు మూఁతపడుట. ౧౦

విదూ.—భళీ! దరిద్రరోగిలాగ నీవు వైద్యుడే ధర్మానికి మందు తెచ్చియియ్య వలె నని ఆశపడుతూ వున్నావు.

హరదత్తుఁడు.—(ప్రవేశించి) దేవరా, నాయుపదేశమును చిత్తగించుటకు ఇప్పుడు ప్రసాదింపవలయును.

రాజు. — (ఆత్మగతము) దర్శనప్రయోజనము నాకు సమాప్త మయినది. (దాక్షిణ్య మవలంబించి, ప్రకాశము) హరదత్తుఁడా, మేమును మిక్కిలి కోరుచునే యున్నాము.

హర.—అనుగృహీతుఁడను.

[నేపథ్యమున]

వైతాళికుఁడు.—దేవరవారికి విజయమగుఁగాక, సూర్యుఁడు మింటినడిమికి ఎక్కియున్నాఁడు. అటు గావున నే—

(స్రగ్ధర)

బావి న్గన్నోడ్చు నంచల్ బడలిక నళినీపత్త్రిసంఛాయలందుఁ,
త ొవుఁ వీడుఁ స్వాముఁ మేడలగోణిగల వేంద్రంబుచేఁ బావురంబుల్,
త్రావన్బిందూత్కరంబు న్దగ నెమలి భ్రమిద్వారియంత్రంబుఁ జేరుఁ,
వేవెల్గుల్ నిండఁ బ్రొద్దుఁ నిఖిలగుణములఁ నిండునీయట్లు వెల్గుఁ. ౧౧

విదూ.—అయ్యో? అయ్యో! ప్రభువుకు స్నానభోజనవేళ అయింది. తగినవేళ దాటిన ట్లైతే మంచిది కా దని వైద్యులు చెప్తారు. ఏమంటావయ్యా హరదత్తుడా?

హర.—ఇఁక, ఏమి చెప్పుటకేని అవకాశ మెక్కడిది?

రాజు.—(హరదత్తునిఁ గాంచి) అటులైన నీయుపదేశమును రేపు చూచెదము. నీవు విశ్రాంతి పొందుము.

హర.—ఏలినవారి యాజ్ఞ. [అని నిష్క్రమించును.

దేవి.—ఆర్యపుత్రుడు మాధ్యాహ్నికవిధిని నిర్వర్తించును గాక.

విదూ.—దేవి, విశేషంగా పానభోజనం త్వరపట్చు.

పరి.—(లేచి) దేవా, నీకు శుభ మేలగుఁ గాక.

[అని పరిజనముతోను దేవితోను కూడ నిష్క్రమించును.

విదూ.—ఏమయ్యో, రూపంలో మాత్రమే గాక, శిల్పంలో కూడా అద్వితీయురాలు మాళవిక!

రాజు.—వయస్యుఁడా,

క. భామకు నిసర్గసుందరి
మాం మంజుల శిల్పమర్మ మలవఱుచుటచే
దామరచూలి యొనర్చెఁ
గాముని కిషాత్త మయిన కాండోత్తమముఁ. ౧౨

వే యేల? ఇఁక నాప్రాణములు నీచేతిలో నున్నవి.

విదూ.—నాప్రాణాలున్ను నీచేతిలో వున్నవి. నాకడుపు తీవ్రంగా అంగడి పెనంలాగ కాలిపోతూవుంది.

రాజు.—నీవును మిత్రార్థము ఇట్లే త్వరపడవలయును.

విదూ.—క్షణం గ్రహించితిని. కాని మొయిలువరుస యడ్డపడ్డ వెన్నెలలాగ మాళవిక పరాధీనదర్శనగా వుంది. నీవం టేనో కసాయిదుకాణంమీద తిరుగుతున్న గద్దలాగ ఆమిషలుబ్ధుడ వున్ను మళ్లీ పిరికివాడవున్ను. అందువల్ల అనాతురుడవుగా కార్యసిద్ధిని ఎదురుచూస్తూ వుంటే బాగా వుంటుంది.

రాజు.—అనాతురుఁడ నెట్లు కాఁగలను? ఏల యన—

క. సకలాంతఃపుర వనితా
వికసద్వ్యాపారములకు విముఖం బగు నా
సకలానురాగమున నా
యకలంకేందుముఖి యొకతె యాస్పద మయ్యెఁ. ౧౩

[అందఱు నిష్క్రమింతురు.

ద్వితీయాంకము సమాప్తము.

ద్వితీయ తృతీయాంకముల నడుమ ప్రవేశకము.

[అంతట పరివ్రాజికా పరిచారిక ప్రవేశించును.]

పరిచారిక.—నన్ను భగవతి ఆజ్ఞాపించింది. ఏమనంటే—“ఒసే పరభృతికా, ఏలినవారికి చేకానుక ఇయ్యడానికి మాదీఫలాన్ని ఒకదాన్ని తీసుకొనిరావే” అని. అందుకోసం అంతఃపురపు వుద్యానపాలికని మధుకరికని వెతుకుతూ వున్నాను. (పరిక్రమించియు, చూచియు) ఇదుగో మధుకరిక, బంగార పశోకాన్ని చూస్తూ వున్నది. దీనికొడికి వెళ్తాను.

[అంతట ఉద్యానపాలిక ప్రవేశించును.]

పరభృతిక.—(సమీపించి) మధుకరికా, నీకు ఈ వుద్యానపాలనపుపని సుఖంగా వుందా?

మధుకరి.—ఓహో! పరభృతిక! సఖి, నీకు స్వాగతం.

పర.—ఒసే, భగవతి ఆజ్ఞాపించింది.—“చేకానుక ఏమీ లేకుండా మా బోంట్లు ఏలినవారిని దర్శనంచెయ్యడం మర్యాదగాదు. అందుకోసం మాదీఫలంతో దర్శించడానికి కోరుతూవున్నాను” అని.

మధు.—ఒసే, దగ్గిరనే వుందిలేవే మాదీఫలం. మఱి చెప్పు - ఒకరితో ఒకరు ఒరుసుకొంటూవున్న ఆనట్టువొజ్జల యిద్దరిఉపదేశాలు చూచి భగవతి యెవరిని అధికుడని చెప్పింది?

పర.—ఇద్దరున్ను శాస్త్రంలోనూ గట్టివాళ్లే, నేర్పడంలోనూ గట్టివాళ్లే, అయినప్పటికీ శిష్యురాలిగుణాతిశయంచేత గణదాసుడి ఉపదేశమే అతణ్ని అధికుణ్నిగా చేశింది.

మధు.—మరి మాళవికనిగురించి అల్ల ఆసంగతి లోకులు యేమనుకొంటూ వున్నారు?

పర.—రాజు దానిమీద విపరీతంగా మర్లుపడివున్నాడు. కేవలం ధారిణీదేవి చిత్తాన్ని కాపాడుకొంటూ తనప్రభుత్వాన్ని చూపకుండా వున్నాడు. మఱి, మాళవిక కూడా యీదినాలలో, రాత్రంతా కొప్పులో పెట్టుకొని తీశివేశిన జాజిదండలాగ, వశివాళ్లువాడుతూ వుంది. అటుపైన నాకు తెలియదు. నన్ను పంపించు.

మధు.—ఇదుగో ఈకొమ్మలో వేలాడుతూవుంది. మాదీఫలం, తీసుకో.

పర.—(నాట్యముచే గ్రహించి) ఒశే, నీవున్ను ఇంతకన్న మనోహారమయిన దాన్ని సాధుజన శుశ్రూషా ఫలాన్ని పొందు. [అని తరలినది.

మధు.—సఖీ, యిద్దరం కలిసే వెళ్దాం. నేనున్నూ, ఈబంగారపశోకం ఎన్నాళ్లకు పూవకుండా వుంది, దీనికి దోహదం చేయించమని దేవిగారికి విన్నపించడానికి వస్తా.

పర.—మంచిదే. అది నీ పని గదా. [అని నిష్క్రమింతురు.

ప్రవేశకము సమాప్తము.

తృతీయాంకము.

[అంతట కామయానావస్థుఁడు రాజు విదూషకునితో ప్రవేశించును.]

రాజు.—(తన్ను చూచుకొని)

మ. దయితాలింగనభాగ్య మబ్బనిఁ గృశత్వం బొందెడుం గాత మై,
నయనం బశ్రుల నించుఁ గాత క్షణ మైన న్గాంత గన్పట్టమిన్, ౧
ప్రియ ని న్బాయదు డెందమా నిముసమున్ బిభ్యత్కురంగాక్షి, య
క్షయ నిర్వాణమ వయ్యు నీ వనయమున్ గ్రాఁగం గతం బేమొకో!

విదూ.—వయస్యా, తాలిమి నీవు మానకు. పలవించకు. ఆమాళవికమ్మగారి నెచ్చెలిని వకుళావళికని నేను చూచాను. నీవు చెప్పిపంపిన సమాచారాన్ని చెప్పినాను.

రాజు.—అందుల కే మన్నది?

విదూ.—"ధోరవారితో విన్నపం చెయ్యి. నాకు ఈపని పెట్టినందుకు నేను ఎంతో కృతజ్ఞురాలిని. కాని, మతి, ఇప్పుడు ఆదీనురాలిని రాణీగారు మునపటికంటె జాగర్తగా నాగుబాము కాపాడుతూవుండే మణిలాగ కాపాడుతూ వున్నారు. అందువల్ల ఎంతమాత్రమూ దగ్గిరికి వెళ్లడానికి వల్లపడకుండా వున్నది. అయినా యత్నిస్తా." అని.

రాజు.—ఓభగవంతుఁడా, చిత్తభవుఁడా, ప్రతిబంధవంతము లైన వస్తువుల మీఁద నామనస్సును నాటించి, యిఁక ఇంచుకసే పయినను ఆఁగ లేనియట్లుగా ప్రహరించుచున్నావు! (ఆశ్చర్యముతో)

ఆ. హృదయమును మథించు నీ వాఁడి నో వేడ!
కోమలమ్ము నీదు కోల యేడ!

మృదువు పదనుకన్నఁ బద నన్ను సామెత
నీచరిత ననంగ, నిక్క మయ్యె. ౨

విదూ.—అయ్యా, నామాట విను. ఆకార్యాన్ని సాధించడానికి నేను ఉపాయం ప్రయోగించి వున్నాను. కనుక నీవు గుండెదిటవు చేసుకొని వుండు.

రాజు.—నామనస్సేమో ఉచితమైన పనులమీఁదికి పోతున్నది. మఱి యీ దినశేష మంతయు ఎక్కడ ఎట్లు గడపుదును?

విదూ.—నిన్న ఇప్పుడే ఇరావతి వసంతపురాకడ సూచించేవాటిని యెఱ్ఱ అశోకపు మొగ్గలని కానికపంపి వసంతం ఇప్పుడే వచ్చిందనే మిషచేత నిపుణికద్వారా వేడుకొని వుండలేదా? "ఆర్యపుత్రునితోగూడా ఉయ్యాల యెక్కేవుత్సవం అనుభవించ గోరుతున్నాను," అని. నీవున్ను అందుకు అంగీకరించావు. కనక ప్రమదవనానికే వెళ్దాం రా.

రాజు.—ఇప్పుడది సరిపడదు.

విదూ.—ఎందుచేత?

రాజు.—వయస్యుఁడా, స్త్రీలు స్వభావనిపుణలు. తన్ను నేను లాలనచేయుచున్నను నీసఖి నామనస్సు మఱియొకతెమీఁద తగులుకొనియున్నదని కనిపట్టకుండునా? కావున నాకుఁ దోఁచునదే మనఁగా—

ఆ. ప్రణయభంగ మేని పచరింప నగుఁ గాని
భంగకారణములు బహుళ మగుటఁ,
దొంటి కెచ్చినను జదురు గాదు లాలసనమో
భావ మెడల మానవతులయెడల.

విదూ.—ఈప్రకారంగా రాణివాసాలమీది దాక్షిణ్యాన్ని ఒక్కమాటుగా వెనకకి నెట్టివేయడం నీకు సరిగాదు.

రాజు.—(ఆలోచించి) అటయినపక్షమున ప్రమదవనమునకే దారి చూపుము.

విదూ.—ఇటురమ్మా, ఇటురమ్మా.

[ఇరువురును పరిక్రమింతురు.

విదూ.—ఇదుగోనయ్యా ప్రమదవనం, గాలికి ఆడుతూవున్న ఆకువేళ్లతో నిన్ను త్వరగా లోపలికి రమ్మని సన్న చేస్తూవున్నట్టు అవుపడుతూవుంది.

రాజు.—(స్పర్శసుఖము నభినయించి) గొప్పపుట్టుకకలవాఁడు సుమా వసంతుఁడు; వయస్యా, చూడుము.

ఉ. ఆమని జాలిమైఁ జెవుల కామెత వహా మదకోకిలధ్వనిన్
'గామరుజన్ సహింతువె సఖా' యని నన్ననుయుక్తి సల్పుచున్,
మామిడిపూలచే వలుచు మారుతమున్ నెఱతాఁకుఁజల్వతో
నామెయి దక్షిణంపుఁగయి నా నిడి తా నిమురున్ బలే యిటన్. ౪

విదూ.---రా మరి, లోన ప్రవేశిస్తే హాయిగా వుంటుంది.

[ఇరువురును ప్రవేశింతురు.

విదూ.—వయస్యుడా, హెచ్చరికతో కనుపెట్టు. ఇదుగో నిన్ను వలపించడానికి ప్రమదవనలక్ష్మి ఎలజవ్వనుల యలంకరాన్ని అవమానపరిచే వసంతపుష్పాలంకారాన్ని ధరించింది.

రాజు.—వింతపడుచు చూచుచున్నాను.

(స్రగ్ధర)

కంకేళ్యుత్ఫుల్లపుష్పాతుయరుచి తెగడున్ గమ్మకెమ్మోవిలాతున్, గ
జంకించున్ గండపత్రచ్ఛవిని గురవముల్ శ్యామగౌరారుణంబుల్,
సంకోచం బూన్చు భృంగాంజనము తిలకపుష్పంబు కస్తూరిబొట్టున్,
శంకింతున్ మాధవశ్రీ సకులవదనభూషన్ సధిక్కారయంచున్.

[ఇరువురును ఉద్యానశోభను నిరూపింతురు.

[అంతట విరహోత్కంఠిత మాళవిక ప్రవేశించును.]

మాళ.—ఔనిని చిత్త మెఱగక వలచినందుకు నాయెడలనే నేను లజ్జపడుతూ వున్నానే, మఱి నాప్రాణసఖులతో ఈగుట్టు చెప్పుకోవడానికి నాకు గుండె నిబ్బరం యెక్కడిది? ప్రతిక్రియ లేని యీనొప్పి బారికి ఎంతకాలం మన్మధుడు నన్ను అగ్గంచేస్తాడో ఎఱగనే! (కొన్ని యడుగులు నడచి) ఎక్కడికి నేను తరలితిని? (ఆలోచించుకొని) ఆ! జ్ఞాపకం వచ్చింది! దేవి ఆనతిచ్చిందిగదా "గౌతముడి కుచేష్ట చేత ఉయ్యాలనుంచి జాఱిపడినందున నాయడుగులో నొప్పిపట్టుకొన్నది. అందువల్ల బంగారపు అశోకానికి దోహదాన్ని నీవు నెఱవేర్చు. అది గనక అయిదుదినాల లోపల పువ్వు చూపెనా, అంతట నేను (అని నడుమ నిట్టూర్పు నిగిడించి) నీకు కోరిక తీరే పసదనం ఇస్తాను." అని. కనుక ముందుగా ఆపనియెక్కడో అక్కడికే వెళ్తాను. నావెంటనే నాచరణాలంకారం చేతపట్టుకొని వకుళావళిక వచ్చేలోపల గడియసేపు జంకు లేకుండా విలపిస్తూ వుంటాను. [అని పరిక్రమించును.

విదూ.—(చూచి) భళీ! భళీ? వహావ్వా వహావ్వా! యిదుగో సారాయి తాగి మొగం మొత్తిన వాడికి చక్కెర కొరికింది!

రాజు.—ఆహా! ఏమి యిది?

విదూ.—ఇదుగో యీ మె మాళవిక అంత యెక్కువగాని వేషంతో విరహార్తురాలుగా ఒంటరిగా సమీపాననే వున్నది.

రాజు.—(సంతోషముతో) ఏమీ? మాళవికయా?

విదూ.—అవును.

రాజు.—ఇప్పుడు ప్రాణమును నిలుపుకొనుట శక్యము.

తే. నీవలన విని చెలి చెంతనే కల దని
యూఱడిల్లితి నెదలోని యుల్కు దీఱ,
బెగ్గురురుతంబుచేఁ దరువృత నెఱింగి
ధునిని దృష్ణాతురుండు పాంథుండు వోలె. ౬

మఱి ఎక్కడ ప్రాణేశ్వరి?

విదూ.—ఈమె చెట్ల చాలునడుమునుంచి వెడలి యిక్కడికే వస్తూ వున్నదని తోస్తున్నది.

రాజు.—వయస్యా, ఈ మహానుభావురాలిని చూచుచున్నాను.

క. అతివిపులము జఘనస్థలి,
నతిదీర్ఘము కన్నుదోయి, నవలగ్నమునం
దతికృశము, చన్నుఁగవయుం
దతి తుంగము, నాదు జీవ మదె యరుదెంచున్. ౭

వయస్యా, మునుపటికిని ఇప్పటికిని చాల మాఱినది యీ మానవతి. ఎట్లనఁగా—

క. శర కాండ పాండు గండయుఁ
బరిమిత భూషణయు బాల పరిశోభిల్లున్,
సురభి పరిణత పలాశయు,
బరిమిత సుమయు నగు కుందవల్లియుఁ బోలెన్. ౮

విదూ.—ఈమెకున్నూ నీకువలెనే వలరాచవ్యాధి సోకిం దనుకొంటాను.

రాజు.—స్నేహముచేత నట్లు తలంచెదవు.

మాళ.—ఇదే సుకుమారదోహదానికోసము ఆశపెట్టుకొని పూతతొడవు దాల్చక వున్న ఆ యశోకము ఉత్కంఠితురాలిని నన్ను పోలివున్నది. దట్టమయిన దీని చల్లని నీడలో జాతిపలకమీద కూర్చుండి దుఃఖశాంతి చేసుకొంటూ వుంటాను.

విదూ.—విన్నావటోయి "ఉత్కంఠితురాలిని" అని ఆమె పలికినమాటని?

రాజు.—ఇంతమాత్రానికే నీయూహ సరి యని నేను తలంపను. ఏల యనఁగా.—

క. గోరంటపుప్పొడివ్రాఁతలు
పూరితములు నవకిసాల పుటముల తడిచేఁ
గారణము లేక యే మదిఁ
గోరిక లూరించు మలయ కుధరానిలముల్. ౯

[మాళవిక కూర్చుండును.

రాజు.—మనమును ఇచట తీవగుబురుచాటునుండి విందము.

విదూ.—అదుగో దూరాన ఇరావతిలాగ అగపడుతూ వుంది.

రాజు.—తమ్మితీఁగను గనుచున్న యేనుఁగు మొసలిని ఎన్నదుగదా.

[అని చూచుచు ఉండును.

మాళ.—హృదయమా, నెఱవేఱేదారి లేనటువంటి యీకోరికని వదలు. ఎందుకు నన్ను ఆయాసపెడతావు!

[విదూషకుఁడు రాజును విలోకించును.

రాజు.—(ఆత్మగతము) ప్రేయసీ, అనురాగంపువక్రతం బరికింపుము.

తే. ఎవనికై విరాళి నెరియుదో చెప్పవు,
తత్త్వ మబ్బు మానుఁ దర్కమునకు;
అట్లయినను దలఁతు నబ్జాక్షి నీ విట్లు
వనరు టెల్ల నన్నె వలచి యనుచు. ౧౦

విదూ.—ఇప్పుడే నీసందేహం తీరుతుందిపో. ఇదుగో, నీవు చెప్పి పంపిన ముదలవార్తను తీసుకొని వకుళావళిక ఈయేకాంతాన వచ్చివుంది సుమా.

రాజు.—మాప్రార్థనను స్మరించునా?

విదూ.— ఏమీ! ఈలంజెకూతురు ఘనమైన నీవార్తని మరిచిపోతుందీ! నేను కూడా ఇప్పుడు మరవలేదే?

[అంతట చరణాలంకారము చేతఁగొని వకుళావళిక ప్రవేశించును.]

వకుళావళిక.—సఖి, నీవు సుఖమా?

మాళ. — అమ్మా! వకుళావళిక! సఖి వకుళావళికా, నీకు స్వాగతం. కూర్చుండు.

వకు —(కూర్చుండి) సఖి, నీవు ఇందుకు సంపూర్ణంగా యోగ్యురాల వని దేవిగారు నీకు ఈపని పెట్టినారు. ఒకకాలు నాకేసి చాపు; దానికి లత్తుకతో పారాణి పూసి అందె పెడతాను.

మాళ.— (స్వగతము) హృదయమా, ఈవిభవం వచ్చిం దని నీకు సుఖమెక్కడిది? దీన్ని ఏలాగ తప్పించుకోగలను? కానీ, ఇదే నాకు మృత్యుమండనం కాగలదు.

వకుళా.—ఏమి ఆలోచిస్తున్నావు! ఈ బంగారపు అశోకపు పూతకోసము దేవి ఉవ్విళ్లూరుతున్నది గదా.

రాజు.—ఏమి! అశోకదోహదము నిమిత్తమా ఈవ్యాపారము!

విదూ.—ఏమీ! కారణం లేకుండానే దేవి అంతఃపురాలంకారాన్ని ఈమెకి తొడిగిస్తుం దనుకున్నావా?

మాళ.—(పాదమును చాఁచి) సఖీ, ఈతప్పు క్షమించు.

వకు.—సఖీ, నాశరీరానవు గదా.

[నాట్యముచేత చరణసంస్కారము గావించును.

రాజు.—

క. పరికింపుము సఖ, సార్ద్రను
జరణాంత న్యస్త రాగచర్చారేఖన్,
హార దగ్ధ మనోజ తరు
స్ఫురి తాదిమ పల్లవ ప్రసూతిం బోలెన్. ౧౧

విదూ.—చరణానికి తగిన పనిని సుమా ఈమహానుభావురాలికి దేవి పెట్టినది.

రాజు.—చక్కఁగా చెప్పితివి వయస్యా.

ఉ. బాలిక యావకార్ద్రమును బాలకిసాలసరాగమున్ నఖ ౧౨
శ్రీలసితంబు నౌ పదముచేతను దాఁప వలంతి యిర్వురన్:
పూలను వెల్తియైన తలిమొండి నశోకుని దోహదోత్కునిన్
మాళిఁ బదానఁ జేర్చి బతిమాలెడు కాంతుని నార్ద్రమంతునిన్,

విదూ.—ఈమె మొదటఁ దప్పిఁ గావించుటకు కోరియే వున్నావులే.

రాజు.—సిద్ధిదర్శియైన బ్రాహ్మణునివచనమును పరిగ్రహించితిని.

[అంతట సారాయిచే కైపుకొన్నదై ఇరావతి
చేటితోఁగూడ ప్రవేశించును.]

ఇరావతి —ఒసే, నిపుణికా, తలుచుగా, వింటును గదా. కైపు స్త్రీలకి విశేషాలంకార మని. ఆలోకవాదము సత్యమేనా ?

నిపుణిక.— మొదట లోకవాదంగానే వుండినది. నేడు మరి సత్యమే అయింది.

ఇరా.—నెయ్యాన పలకకు. ధొరవారు ముందుగానే ఉయ్యాలయింటికి వెళ్లివున్నా రని యిప్పుడు నీ కేలాగ తెలిశింది ?

నిపు.—దొరసానిగారిమీద అఖండిత మైనప్రేమచేతను.

ఇరా.—సేవ మాను. మధ్యస్థురాలవుగా పలుకు.

నిపు.—వసంతనైవేద్యానికి ఆశపెట్టుకొని వున్న గౌతమయ్య చెప్పినాడు. దొరసానిగారు త్వరగా నడవండి.

ఇరా.—(అవస్థకు తగినట్లు పరిక్రమించుచు) కైపుచేత సోలిపోతూ వున్న నన్ను ఆర్యపుత్త్రుని దర్శనానికోసం హృదయం త్వరపెడుతూ వుంది ; గాని అడుగులు ముందుకు ఆడకుండా వున్నవి.

నిపు.—ఇంకేమి ! ఉయ్యాలయింటికి రానే వచ్చినాము.

ఇరా.—ఇక్కడ ఆర్యపుత్రుడు లేడే !

నిపు.—దొరసానిగారు జాగర్తగా చూడండి. వేళాకోళంకోసం ధొరవారు ఎక్కడైనా దాంకొని వుండేని. ప్రేంకణపుతీగలు చుట్టూరా కమ్ముకొని వుండే అశోకమున్ను రాతితిన్నెయున్ను గల యీ ఆవరణంలో మనమున్ను ప్రవేశింతాము.

ఇరా.—అలాగే.

నిపు.—(చూచి) చూడండి దొరసానిగారూ, చూడండి. మామిడి అంకురం వెతుకుతూవున్న మనలని చీమలు కుట్టినవి.

ఇరా.—ఇ దేమి యిది !

నిపు.—ఇదే వకుళావళిక అశోకవృక్షంనీడలో మాళవికకి పాదాన్ని అలంకరిస్తూ వుంది.

ఇరా.—(శంక నభినయించి) ఇంత వైభవం మాళవిక కెక్కడిది ? నీ కేమి తోస్తుంది ?

నిపు.—నాకు తోస్తుంది - ఉయ్యాలనుంచి జారిపడి కాలు బెణికి దేవి అశోకదోహదానికి మాళవికని నియమించిం దని. అలాగ కాకపోతే, దేవి తాను పెట్టుకొనే అందెలజతని ఎందుకోసం పరిజనాన్ని పెట్టుకో నిస్తుంది.

ఇరా.—ఒక గొప్ప ఊహ నాకు పొడకట్టుతూ వుంది?

నిపు.—మతి ధోరవారిని వెదక వేమి?

ఇరా.—ఒక్కే, నా అడుగులు ఎటూ కదలకున్నవి. నా మనస్సులో గొప్ప చింత ఒకటి బాధిస్తూ వుంది. కలిగిన సందేహానికి పర్యవసానం కనుక్కొంటాను. (మాళవికను చూచి ఆత్మగతము) నా మనస్సులోని భయము న్యాయమే గదా.

వకు.—(అడుగును చూపుచు) సఖీ! ఈపారాణిరచన నీకు అందంగా వుందా?

మాళ.—నా పాదములోని పని దీన్ని పొగడడానికి లజ్జపడుతూవున్నాను. ఈ యలంకరణశిల్పాన్ని ఎవరి దగ్గిర నేర్చుకొన్నావు?

వకు.—ఈ విద్యలో నేను దొరవారిశిష్యురాలిని.

విదూ.—లేవోయి తే, తటాలున వెళ్లి గురు దక్షిణ అడుగు.

మాళ.—అయినప్పటికి నీకు గర్వం కలగలేదు. అందుకు నాకు సంతోషం.

నిపు.—ఉపదేశానికి తగిన అడుగుదమ్ములు దొరికినందున, ఇప్పుడు గర్వము వహిస్తాను. (స్వగతము) బళీ నాదూత్యము నెఱవేరింది. (ప్రకాశము, రాగచర్చను చూచి) సఖి, ఇప్పటికి నీకు ఒకచరణానికి పారాణిరచన ముగిశింది, ఇకను నోటితో వూది తడి ఆర్పడమే తరవాయి. వూదడం యెందుకు తే, ఈచోట గాలి బలంగా వున్నది.

రాజు.—వయస్యుడా, చూడు చూడు.

ఆ. ఆర్ద్రలాక్షతోడి యడుగుఁగెందామర
నాస్యమారుతమున నాఱఁ జేత
దొరకె నిపుడు నాకుఁ దొలియవకాశంబు
సేవ సేసి దయితచిత్త మొంద. ౧౩

విదూ.—ఇందుకై నీకు నెగు లేల! చిరకాలం నీవు దీన్ని క్రమంగా అనుభవిస్తావులే.

వకు.—సఖీ, నూతురేకుల యెఱ్ఱదామరలాగ నీ చరణం శోభిస్తూ వున్నది. తప్పక దొరవారి ఒడిలో దొర్లు.

[ఇరావతి నిపుణికముఖమును చూచును.

రాజు.—ఇది నాకు దీవన.

మాళ.—సఖి, అనగూడనిమాట అన్నావు.

వకు.—అనవలసినమాటనే నే నంటిని.

మాల.—నీకు నేను ప్రియని గదా.

వకు.—నాకు మాత్రమే గాదు.

మాళ.—మఱి యింకా యెవరికి ?

వకు.—గుణములయందు దృఢానురాగము గల దొరవారికి కూడా.

మాళ.—అన్పతం పలుకుతూ వున్నావు ; ఇదే నాలో లేనిది.

వకు.—సత్యము ; నీలో లేదు, కృశించి పాలిపోయిన దొరవారి సుందరావయవములలో కనబడుతూ వున్నది.

ఇరా.—ఈచెడిబదికినది నేను మొదట అనుకొన్నట్లే ఉత్తరము చెప్పినది.

వకు.— అనురాగమును అనురాగముచేత పరీక్షించవలెనం దనే సుజనవచనాన్ని ప్రమాణీకరించు.

మాళ. —ఏమి నీయిచ్చయే ప్రమాణంగా పలుకుతున్నావా ?

వకు.—కాదు కాదు; ఇవి వలపుచేత తియ్యనివి ఏలినవారినోటియక్షరాలు, మఱియొకనోటినుండి నీచెవిని పడుతూవున్నవి.

మాళ.—సఖీ, దేవిని తలచుకొంటే నాహృదయము నమ్మకుండా వున్నది.

వకు.—ఓసి గోలా, తుమ్మెద కుడుతుం దని వసంతావతార సర్వభాగ్యమైన మామిడిపుష్పాన్ని రసికులు అవతంసించుకోరా ?

మాల.—ఈయిక్కట్టులో నీవే నాకు అత్యంతసహాయవు కావలెను.

వకు.—నలిపినకొలిదీ పరిమళించేదాన్ని వకుళావళికని గానా నేను.

రాజు.—బళి, వకుళావళికా, బళి !

ఆ. భావ మాది నెఱిఁగి, ప్రస్తావముం దెచ్చి,
నెట్టివై చినంత నేర్చి పలికి,
తనని దేశమంను స్థాపించె నిసె చెలిః ;
కామియుసురు దూతికరగతంబు. ౧౪

ఇరా.—ఓసే, మాడుచూడు, వకుళావళిక మాళవికని ఉనిమీద పదముగానే లాగు చేయనే చేసింది.

నిపు.—భట్టినీ, వలపెరగనివారి కైనా వుపదేశం వలపు పుట్టిస్తుంది.

ఇరా.—మరి నామనస్సులో కలిగినశంక యిప్పటికి తారాణపడ్డదిగదా? గుట్టు కనుక్కొని తర్వాత పైయెత్తు ఆలోచిస్తాను.

వకు.—ఇదుగో నీరెండో అడుగు కూడా అలంకరించినాను; ఇప్పుడు వీటికి రెంటికి అందెలు తొడుగుతాను. (అందెలజతను తొడుగుట నభినయించి) సఖీ, లే, అశోకం పూచేలాగ దేవిగారిపంపు నెఱవేర్చు.

[ఇరువురు లేతురు.

నిపు.—'దేవిగారిపంపు' అన్నమాట ఇప్పుడు విన్నావా?

వకు.—ఇదే ఎదటనే రాగ మెక్కి ఉపభోగానికి తగి కనబడుతూ ఉండలేదా?

మాళ.—ఏమి! ఏలినవారా?

వకు.—ఏలినవారు గారు; అశోకపుకొమ్మలో వేలాడుతూవున్నదే చివురుగుత్తి. దానిని కొనచెవిని పెట్టుకో.

విదూ.—విన్నావటయ్యా.

రాజు.—మిత్రుడా, కాముకులకు ఇంతపాటి చాలును.

క. దొరకొన్నను సంగమనా
తురోత్సుకుల కేను మదిని దుష్టిగొనఁ; బర
స్పరసంగనిరాశులకుఁ
శరీరలయు మేని మేలు సమరాగులకుఁ.   ౧౫

[మాళవిక పల్లవావసంతము దాల్చి అశోకవృక్షముమీఁదికి
సలీలముగా పాదమును నిగుడ్చును.]

రాజు.—వయస్యా,

ఆ. శ్రవణపల్లవము తరువునుండి కైకొని
పదముఁనుంచెఁ దరువుపయిని బాల;
ఇరువు రిట్లు వీరు సరిబేర మీఁడేర్చ
వంచితుండ నే నటంచుఁ దలఁతు.   ౧౬

వకు.—సఖి! నీదోషము గాదు. ఇటువంటి చరణసత్కారం పొందిన్నీ ఈయశోకము పూవక ఆలస్యము చేస్తే, ఇదే గుణహీనము.

రాజు.—

చ. నవశతపత్త్రకోమలమునన్ మణిహంసకనాదితంబునన్
దివిజపథావలగ్న నఖదీప్రపదంబున సత్కృతుండ వై,
పువుల నశోక, తత్క్షణము పూవవయేని కృతార్థకామికిం
దవు వరదోహదంబును వృథా హరియించెదు దైవదుష్కృతిన్. ౧౭

వయస్యుఁడా, వచనప్రసక్తితోఁ గూడ ప్రవేశింపఁగోరెద.

విదూ.—రా. ఈమెను హేళనము చేస్తాను.

[ఇరువురు ప్రవేశము చేయుదురు.

నిపు.—భట్టినీ, దొరవారున్ను ఇక్కడనే ప్రవేశిస్తూ వున్నారు.

ఇరా.—ఇదే మొదటనే నేను హృదయంలో శంకించినది.

విదూ.—ఏమమ్మా, ఇది మంచిపనేనా యేలినవారి యీప్రియవయస్యుణ్ణి ఎడమ కాలితో తన్నడం ?

ఇరువురు—(తొట్రుపాటుతో) అహో ఏలినవారు !

విదూ.—వకుళావళికా, నీవు తెలిసినదానవుగదా, నీచెలిని యిటువంటితప్పు చేయకుండా నీవెందుకు మాన్పినావుగావు?

[మాళవిక భయమును నటించును.

నిపు.—భట్టినీ, గౌతమయ్య ఏమి ఆరంభించాడో చూడు.

ఇరా.—ఈకులంతక్కువ బాపనవాడు మఱియేలాగ బతుకుతాడు?

వకు.—ఆర్యా, ఈమె దేవిగారియాజ్ఞని నెఱవేరుస్తూవున్నది. ఈతప్పు చెయ్యడంలో ఈమె స్వతంత్రురాలు గాదు. ఏలినవారు మన్నించవలెను.

[అని తనతోకూడ మాళవికను రాజునకు చాఁగిలఁబడఁజేయును.

రాజు.—అట్లయినయెడల తప్పులేదు. కల్యాణీ, లెమ్ము.

[చేయిపట్టుకొని లేపును.

విదూ.—అయితే సరే, దేవిగారిమాటని గౌరవించవలిశింది.

రాజు.—(విహసించి)

క. బెరయింప నో విలాసిని,
పరుషతరం బయిన పాదప స్కంధమునన్
కరభోరువ వామము నీ
చరణ మిపుడు నోవదో కిసల మృదువు గదున్. ౧౮

[మాళవిక లజ్జ నభినయించును.

ఇరా.—అహహా! ఎంత దుర్వినీతహృదయుడు ఆర్యపుత్రుడు!

మాళ.—వకుళావళికా, రా, దేవిగారికి పనుపును నెఱవేర్తిస్తి మని విన్నపం చేతాము.

వకు.—అటయితే, 'నాకు సెలవిండు' అని యేలినవారితో విన్నవించుకొమ్ము.

రాజు.—కల్యాణీ, వెళ్లుదువు గాని; మఱి, అవసరప్రాప్తమయిన నా యాచనను కూడ వినుము.

వకు.—అక్కఱతో విను. ఆనతియ్యి దేవా.

రాజు.—

క. చిరముగఁ బ్రమదపువిరిఁ గిం
కరుఁ డితఁడును దాల్పఁ గనఁడు కల్యాణినిరో,
నెరపుము స్పర్శామృత మని
తరరుచి కితనికిని దోహదవిధానమునన్. ౧౯

ఇరా.—(తటాలున సమీపించి) నెరపు నెరపు. అశోకం పువ్వులు చూపుతుందో లేదో, ఇత డైతేనో పువ్వులు ఫలములూ కూడా!

[అందఱు ఇరావతిం గని తబ్బిబ్బగుదురు.

రాజు.—వయస్యా, ఇప్పు డేమి యుపాయము?

విదూ.—వేరే యే ముంది? పిక్కబలమే.

ఇరా.—వకుళావళికా, నీవు నేర్పుతోనే ఆరంభించినావు. మాళవికా, నీవున్ను ఆర్యపుత్రునికోర్కెని తీర్చు.

ఇరువురు.—మమ్ము మన్నించు భట్టినీ. ఏలినవారి ప్రీతిని అంగీకరించడానికి మే మెవ్వరము? [అని నిష్క్రమింతురు.

ఇరా.—అహహా! మగవారిని నమ్మరాదు గదా. నేను వేటగాడికి పాటచే చిక్కుకొన్న లేడిలాగ నిశ్శంకనై నా కయిన మోసాన్ని కొన నైతిని.

విదూ.—(జనాంతికము) ఇప్పు డే దయినా తగిన పన్నాగం బదులు పన్ను. మ రే ముంది, పనిలో పట్టుపడ్డదొంగ కన్నం వేయడం నేర్చుకొంటూవున్నా నని చెప్పవలిశివుంటుంది.

రాజు.—సుందరి, నాకు మాళవికవలన ఏప్రయోజనమును లేదు. నీవు చాల సేపు విలంబము చేయుచున్నందున ఏదో విధముగా వినోదించుచుంటిని.

ఇరా.—ఆర్యపుత్రునికి ఇట్టివినోదవస్తువు దొరికిందని నే నెఱుక్కపోతిని, ఎఱిగేవుంటే మందభాగ్యురాలిని యీలాగు చేసివుండను.

విదూ.—అట్లనకు. మహనీయురాలవు నీవు మహనీయు డైనయీతని దాక్షిణ్యానికి భంగం పలకడం తగునా? యదృచ్ఛగా తారసిల్లిన దేవేరిపరిజనంతో మాటయినా కూడ దండు వేని, అందుకు న్యాయము నీవే చెప్పాదువుగాక.

ఇరా.—సరే సంకథ కానియ్యండి, ఏల న న్నాయాసపెట్టుకోవడం?

[అని కోపగించి తరలును.

రాజు.—(అనుసరించుచు) క్షమింపుము రమణిరో, క్షమింపుము.

[ఇరావతి మొలనూలు జాఱి చరణములకు చుట్టుకొన్నను పోవుచునే యుండును.

రాజు.—సుందరి, అనురక్తుని విషయమున ఈనిరపేక్షత తగదు సుమా.

ఇరా.—శఠా, నీహృదయాన్ని నమ్మరాదు.

రాజు.—

క. పరిచితుఁడఁ గాన నన్నున్
నిరసింతువుగాక శఠుఁ డని దయితరో, నీ
చరణముల వ్రాలి మేఖల
నిరతిన్ వేఁడినను గినుక నీఁగమి తగవే? ౨౦

ఇరా.—ఈహతాశయు నీపక్షమే అవలంబించినది.

[అని మొలనూలిం గైకొని దానితో రాజును కొట్ట నుంకించును.

రాజు.—వయస్యా, నిశ్చయముగా ఈతరుణి—

చ. దరికొనుకిన్కఁ గానమి నితంబతటీపరినష్టమైన బం ౨౧
గరురశనాగుణంబునను గాటముగాఁ ననుఁ జండి వ్రేయఁగా
దొరఁకొనె, బాష్పవారిజడి తోరముగాఁ గురియంగ, వింధ్యభూ
ధరుని వలాహకావళి శతహ్రదతోఁ బ్రహరించుచాడ్పునన్.

ఇరా.—ఏమి! మళ్లీ నన్ను అపరాధను చెయ్యగలవా?

[అని రశనను చేతితో ఆఁపుకొనును.

రాజు.—

ఆ. సాపరాధుమీఁద మాపు సేసెద వేల
యుద్యతంబు దండ మురగవేణి?
విలసితమును నీవు విరివి గావించెదు
దాసజనునిమీఁదఁ దాల్చి కినుక. ౨౨

నిశ్చయముగా ఇదిగో అనుజ్ఞ యిచ్చితివి. [అని పాదములలో వ్రాలును.

ఇరా.—ఇవి మాళవికచరణాలు గావు. అవి నీకు స్వప్నదోహదాన్ని పూరిస్తవి.

[అని చేటికతో నిష్క్రమించును.

విదూ.—లేవోయి లే. నిన్ను క్షమించినది.

రాజు.—(లేచి ఇరావతిని గానక) ఏమి! ప్రియ పోనే పోయినదే!

విదూ.—వయస్యా, నీపుణ్యం మంచిది! ఈతప్పితానికైన నిర్బంధాన్ని వేలుపులు ఇప్పటికి తొలగించినారు. కనక మనము వెంటనే ఆవలికి నడుతము, మళ్లీ ఆమె అంగారకుడు రాశికి ఏలాగో ఆలాగు ఇక్కడికి అనువక్రము చేసినా చేసేని.

రాజు.—అహో! మదనుని విషమత్వము!

క. చెలి నామది ముచ్చిలుటఁ
దలఁతు నితరప్రణతిలంఘనము నుపకృతిగాఁ ;
వల పిట్లు వెట్టిగొను నా
కలికి నుపేక్షింపఁ గోపకలుషితఁ దగునే. ౨౩

[అని అందఱు నిష్క్రమింతురు.

తృతీయాంకము సమాప్తము.

చతుర్థాంకము.

[అంతట పర్యుత్సుకుఁడు రాజు ప్రతీహారితో ప్రవేశించును.]

రాజు.—(ఆత్మగతము)

చ. వినుకలి నైనబాలపయిప్రేముడిచేతను బద్ధమూల మై,
కనులకుఁ దోఁచినంతట నికామపురాగముచేఁ జిగిర్చియుఁ,
దనువును గేలనంటినకతంబున నున్బులకాళి నన్బియుఁ,
బొనరుచుఁ గాత నన్ను స్మరభూజము క్లాంతు ఫలోపభోక్తగాఁ. ౧

(ప్రకాశము) సఖుఁడా, గౌతముఁడా,

ప్రతీహారి.—జయము జయము ఏలినవారికి. గౌతమయ్య ఇక్కడ లేడు.

రాజు.—(ఆత్మగతము) ఆ! మాళవిక వృత్తాంతమును తెలిసికొని రమ్మని పంపితిని.

విదూషకుడు.—(ప్రవేశించి) సఖా జయ మగుఁగాక.

రాజు.—జయసేనా, దేవి ధారిణి ఎక్కడనున్నదో, పాదము నొప్పికి ఏమి ప్రతిక్రియ జరుగుచున్నదో తెలిసికొని రమ్ము.

ప్రతీ.—ఏలినవారియాజ్ఞ. [అని నిష్క్రమించును.

రాజు.—గౌతమా, నీ చెలి శ్రీమతి మాళవిక వృత్తాంతము ఏమి ?

విదూ.—పిల్లిచేత బడిన కోకిల వృత్తాంతమే.

రాజు.—(విషాదముతో) వివరము చెప్పు.

విదూ.—పాపము ! ఆమెని ఆపింగళాక్షి సారభాండభూమిగృహంలో మృత్యుముఖంలో లాగున వేసినది.

రాజు.—ఏమి! నా సంపర్కము పొంది—

విదూ.—అవును.

రాజు.—గౌతమా, ఎవరు మాకు ప్రతికూలురు, ఈ విధముగా దేవిని చండిని చేసినవారు ?

విదూ.—వినవయ్యా మఱి, నాకు పరివ్రాజిక చెప్పింది. నిన్న ఇరావతి దేవి గారిని కాలినొప్పి కొంచెం నిమ్మళంగా వున్నదా అని అడగడానికి వచ్చిందట.

రాజు.—అంతట అంతట ?

విదూ.— అప్పుడు దేవి ఆమెని అడిగింది: —'వల్లభజనాన్ని చూచితివా?' అని. ఆమె బదులు చెప్పింది.—'ఏల నీ యుపచారపుమాటలు ! వల్లభత్వం ఇప్పుడు పరిజనం పాలయిం దని యెఱుగవు.'

రాజు.—పేరు గూర్పకపోయినను ఈ ప్రస్తావము మాళవికను గూర్చిన దని నాకు శంక వొడముచున్నది. తర్వాత తర్వాత ?

విదూ.—అంతట రాణిగా రడిగినకొలదీ ఇరావతి నీదుండగమంతా రాణి గారికి స్పష్టంగా శ్రుతపరిచింది.

రాజు.—అహో! ఆమానవతికి ఏమి దీర్ఘరోషము ! తర్వాత ఏ మయినదో అదియును జెప్పుము.

విదూ.—తర్వాత నా చెప్పవలశిం దే ముంది ? మాళవికానున్ను వకుళావళి కానున్ను బేడీలు పడి నాగకన్యకలలాగ సూర్యకిరణం యెరగని పాతాళవాసాన్ని అనుభవిస్తూవున్నారు.

రాజు.—కట్టా కట్టా !

క. అమృతస్వరలఁ బరభృతక
శ్రమరికను విబుద్ధచూత పరిలంపటలన్

ద్రుమరంధ్రంబునఁ ద్రోచెన
సమయపువృష్టి సపురోగ ఝంఝు కటకటా! ౨

ఇందు ఏ మేని ఉపాయమునకు అవకాశ ముండునా?

విదూ.—ఎట్లుంటుంది? అ దేమనగా, సారభాండగృహంలో కాపుండేదానికి మాధవికకి దేవి యీలాగ చెప్పిపంపింది.—"నావుంగరపు ముద్రని చూడకుండా నీవు ఈ పాతాళలని మాళవికని వకుళావళికని వదలకు." అని.

రాజు.—(నిట్టూర్పు నిగిడించి సపరామర్శముగా) మిత్రమా, ఇందు ఏ మేని ఉపాయము కలదా?

విదూ.—కలదు.

రాజు.—ఎట్టిది?

విదూ.—(సదృష్టిక్షేపము) ఎవరైనా కనబడకుండా వుండి వినగలరు. నీ చెవిలో చెప్తాను. (దగ్గటి) ఇట్లు ఇట్లు.

రాజు.—మంచిదే, ప్రయోగించి సాధింపుము.

ప్రతీహారి.—(ప్రవేశించి) దేవా, దేవిగారు ప్రవాతశయ్యలోకూర్చున్నారు. పాదానికి ఎఱ్ఱగంధంపూత పూసివున్నారు. పరిజనము దాన్ని చేతులో పెట్టుకొని వున్నది. భగవతి కథలు చెప్తూ దేవిగారిని వినోదపెడుతూ వుంది.

రాజు.—మేము ప్రవేశించుటకు తగినదే యీ సమయము.

విదూ.—అయ్యా నీవు వెళ్లు; నేనున్ను దేవిగారిని దర్శించడానికి పండేదైనా కానిక తెస్తాను.

రాజు.—మఱి జయసేనకు తెలియఁబఱిచి వెళ్లు.

విదూ.—అలాగే. అమ్మా, (చెవిలో) ఈలాగ [అని నిష్క్రమించును.

రాజు.—అటయిన ప్రవాతశయ్యకు దారి చూపు.

ప్రతీ.—దేవరవారు ఇటుఇటు.

[అంతట శయనస్థ యైనదేవియు, పరివ్రాజికయు, విభవముగా పరివారమును ప్రవేశింతురు.]

దేవి.—భగవతి, కథావస్తువు అతి రమణీయంగా వున్నది. తర్వాత మఱి?

పరి.—(కన్నుగీటుచు) పయిది తర్వాత చెప్పెదను. అదె మహానుభావుఁడు విదిశానాథుఁడు విజయంచేసినాఁడు.

దేవి.—అహో ఆర్యపుత్రుడు! [రాజుంగూర్చి లేవం గోరును.

రాజు.—ఉపచారముకై అలయిక వలదు.

క. అందె విడఁ దగనియడుగుం
బొందమ్మిని హేమపీఠిఁ బొనరిననదానిఁ
సుందరి, నన్నును నిల్లోఁ
చందగ దీయుగ్మమును రుజాపరిగతముఁ. 3

దేవి.—జయము ఆర్యపుత్రునికి.

పరి.—దేవా, విజయివి గమ్ము.

రాజు.—(పరివ్రాజికకు నమస్కరించి కూర్చుండి) దేవీ, నొప్పి సయింపఁగూడి యున్నదా ?

దేవి.—మునపటికంటె సహ్యంగా వుంది.

[అంతట జన్నిదముతో బొట్టనవ్రేలిని బిగియఁ జుట్టుకొని
వేగిరపాటున విదూషకుఁడు ప్రవేశించును.]

విదూ.—కావు కావు దేవా, సర్పరూపి మృత్యువు నన్ను కరిచినది.

[అందఱును దిగులు అభినయింతురు.

రాజు.—కటకటా కటకటా! ఎక్కడ తిరుగు చుంటివి ?

విదూ.—దేవిగారిని దర్శించడానికి ఆచారపు చేకానుక పువ్వుకోసం ప్రమద వనానికి వెళ్లితిని.

దేవి.—అయ్యో! అయ్యో! నేనే బ్రాహ్మడికి ప్రాణసందేహానికి కారణం అయితిని.

విదూ.—మఱి అశోక పుష్పగుత్తికోసం చేతికొన సాపగానే సర్పరూపిగా యముడు నన్ను కరిచినాడు. ఇల్లివిగో రెండు కోరకాట్లు. [అని చూపును.

పరి.—అట్లైన, కాటును కోసివైచుట మొదటిపని, అని చెప్పుదురు. ముందుగా ఇతనికి ఆపని చేయుఁడు.

రాజు.—భగవతీ,

ఆ. కాటుఁ గోయుచేసి కాల్చివైచుటయని,
గంటినుండి నల్లఁ గార్చుటేని,
దంశనంబు గల్గు తత్క్షణంబున నైనఁ
బ్రాణరక్షణకు నుపాయము లివి. ४.

ఇప్పుడు మతి విషవైద్యులపని. జయసేనా, తటాలున ధ్రువసిద్ధిని రప్పింపుము.

ప్రతీ.—ఏలినవారియాజ్ఞ. [అని నిష్క్రమించును.

విదూ.—అయ్యో! పాపి మృత్యువు నన్ను మింగివేశిందే!

రాజు.—ఆ! భయపడకు. కాటునకు విష మెక్కకపోవుటయుఁ గలదు.

విదూ.—అయ్యో, నేనేలాగ భయపడకుండును! నాఒళ్లంతా చిమచిమలాడుతూవుంది! [అని విషవేగమును రూపించును.

దేవి.—అయ్యో! వికారము అశుభాన్ని చూపుతూ వున్నది! ఓసీ, ఇతణ్ని పట్టుకోండి పట్టుకోండి.

[పరిజనము వేగిరపాటున పట్టుకొనును.

విదూ.—(రాజును చూచి) ఓహోయి, నీకు బాలసఖుణ్ణి, కనక, దాన్ని విచారించి అపుత్త్రికురాలికి మాయమ్మకి యోగక్షేమాలు నడుపు.

రాజు.—భయపడకు గౌతమా. నిబ్బరంగా నుండు. ఇదిగో ఇప్పుడే వైద్యుఁడు నీకు మందు చేయును.

జయ.—(ప్రవేశించి) దేవా, తమయాజ్ఞ విని ధ్రువసిద్ధి యేమని విన్నపంచేసుకొన్నాడంటే, గౌతమయ్యని అక్కడికే తీసుకొరమ్మన్నాఁడు.

రాజు.—అటయిన కొజ్జాలచేత మోయించుకొని యితనిని ఆయనకడకు కొనిపొమ్ము.

జయ.—ఆలాగే.

విదూ.—(దేవిని చూచుచు) అమ్మా, బతుకుతానో లేదో, ఈయనకొలువులో నేను నీయెడల చేసిన నాయపరాధాలన్నీ మన్నించు తల్లీ మన్నించు.

దేవి.—చిరకాలము జీవించు.

[విదూషకుఁడును ప్రతీహారియు నిష్క్రమింతురు.

రాజు.—పాపము! ఇతఁడు పుట్టుపిఱికి, యథార్థనాముఁ డైనధ్రువసిద్ధికిఁ గూడ సిద్ధి కలుగు నని నమ్మకున్నాఁడు!

జయ.—(ప్రవేశించి) జయం జయం యేలినవారికి. ఉదకుంభవిధానానికి సర్పముద్ర కావలెనట, దాన్ని సంపాయించం డని ధ్రువసిద్ధి మనివి చేసుకొంటున్నాడు.

దేవి.—ఇదుగో పాముముద్రతోడి వుంగరం. తర్వాత దీన్ని నాచేతికే ఇయ్యి. [అని ఇచ్చును.

రాజు.—కార్యము నెఱవేఱినతక్షణమే మాకు తెలియఁజేయుము.

జయ.—ఏలినవారియాజ్ఞ. [అని నిష్క్రమించును.

పరి.—దేవా, గౌతముఁడు నిర్విషుఁ డని నాహృదయము చెప్పుచున్నది.

రాజు.—అట్లే అగుఁగాక.

జయ.—(ప్రవేశించి) దేవా, విషవేగము నిమ్మళించి గౌతమయ్య రవంత సేపులో స్వస్థపడ్డాడు.

దేవి.—ఆహా పుణ్యము ! నాకు నింద తప్పింది.

జయ.—మఱి మంత్రిగారు వాహతకులవారు మనివిచేస్తున్నారు.—'రాచ కార్యం విశేషంగా మాట్లాడవలిశింది వున్నది. అందుకోసం ఏలినవారు దరిశనం అనుగ్రహించవలెను.' అని.

దేవి.—ఆర్యపుత్రుఁడు కార్యసిద్ధికై పోవునుగాక.

రాజు.—(లేచి) దేవి, ఈచోట ఎండ తగులుచున్నది. దీనికి చలువయుపచారము మంచిది. కావున సెజ్జను మఱియొకతావునకు కొనిపోవలయును.

దేవి.—పిల్లలారా, ఆర్యపుత్రునిమాటప్రకారం చెయ్యండి.

పరిజనము.—ఆలాగే.

[పరివారముతోఁగూడ దేవి నిష్క్రమించును.

రాజు.—జయసేనా, చాటుదారిని నన్ను ప్రమదవనమునకు తోడ్కొనిపొమ్ము.

జయ.—ఇటు ఇటు దేవరవారు.

రాజు.—గౌతమకృత్యము సమాప్త మయినదిగదా.

జయ.—అయినది.

రాజు.—

ఆ. ఇష్టసిద్ధికొఱకు నేకాంతసాధు వౌ
పన్నకంబి దనుచు నెన్నుకొనియు,
జయముఁగూర్చి యిపుడు సందియంపడఁ జొచ్చి,
కాతరత్వమొందుఁ జేత మహహా ! ౫

విదూషకుఁడు.—(ప్రవేశించి) జయ మొందు వయస్యా. నామంగళారంభాలన్నీ సిద్ధించినవి.

రాజు.—జయసేనా, నీవును నీ నియోగమును చూచుకొమ్ము.

జయ.—ఏలినవారియాజ్ఞ. [అని నిష్క్రమించును.

రాజు.—వయస్యుఁడా, మాధవిక కేవలము తెలివితక్కువది. అ దేమియు విచారింప లేదా ?

విదూ.—దేవిగారి ముద్దుటుంగరాన్ని చూచినతర్వాత ఎందుకు విచారిస్తుంది!

రాజు.—ముద్రికను గురించి నేను చెప్ప లేదు. 'ఆయిద్దఱకు ఏల విడుదల? దేవిగారు తనపరిజనము ఉండఁగా నిన్ను పంపిన దేల?' ఇట్లని నిన్ను మాధవిక అడిగి యుండవలసినది.

విదూ.—అడగనే అడిగింది. అప్పటికి తోచిన ఉత్తరం నేను ఈలాగ చెప్పినాను.

రాజు.—ఏలాగున?

విదూ.—నే నీలాగంటిని. "జ్యోస్యులు రాజుగారితో 'మీనక్షుత్రం ఇప్పుడు దుష్టగ్రహాపీడను పొంది వున్నది, అందుకై బందీలనందఱిని చెఱలనుంచి విడుదల చెయ్యవలిశింది' అనిచెప్పినారు. ఆమాట విని ఇరావతి చిత్తాన్ని కాచుకొంటూ దేవి నాతో 'గౌతమయ్యా, ఏలినవారు విడిపిస్తున్నా రని చెప్పి నీవే మాళవికని విడిపించవయ్యా,' అని నన్ను పంపించినది." అని. అంతట 'సరిగానే ఉన్నది.' అని మాధవిక ఆపని చేసింది.

రాజు.—(విదూషకునిఁ గవుంగిలించుకొని) మిత్రుఁడా! నీకు నేను ప్రియుఁడను జుమా.

క. తెలివి యొకటె గాదు సుమా
చెలులకు నిష్టాప్తి కుపమ చెప్పున దెల్లన్,
చెలువుగఁ దెల్లము సేయున్
జెలిమియు సూక్ష్మమును గార్యసిద్ధిపథమ్మున్. ౬

విదూ.—మఱి త్వరగా పద. సముద్రగృహంలో ప్రియసఖితో సహా మాళవికని ఉంచి నీకోసం నే నిక్కడికి వచ్చినాను.

రాజు.—ఇదె నేను చెలిని గౌరవించెదను. ముందు నడువు.

విదూ.—రా మఱి. (పరిక్రమించి) ఇదే సముద్రగృహం.

రాజు.—(ఆశంకతో) వయస్యా, ఇదె చేతులతో పువ్వులు కోయుచు ఇరావతి పరిచారిక చంద్రిక ఇటు వచ్చుచున్నది. మనము ఈగోడచాటున దాఁగుదము.

విదూ.—అహో! దొంగలును కాముకులును చంద్రికని పరిహరించవలిశినది గదా.

[ఇద్దఱును ఆ చెప్పినట్లు చేయుదురు.

రాజు.—గౌతముఁడా, నీసఖి నన్ను ఎట్లు ఎదురు సూచుచున్నదో? రమ్ము, ఈకిటికీనుండి నీసఖిని చూతము.

విదూ.—ఆలాగే.

[ఇరువురును చూచుచు నుందురు.

[అంతట మాళవికయు వకుళావళికయు ప్రవేశింతురు.]

వకుళావళిక.—చెలీ, ఏలినవారికి మ్రొక్కుకోవే.

మాళవిక.—నమస్కారము దేవరకు.

రాజు.—నాచిత్తరువును నిర్దేశించి పలుకుచున్న దని తలంచెదను.

మాళ.—(సంతోషముతో ద్వారముపైపు చూచి) ఏలినవారేరీ? ఓసీ, నన్ను వంచనచేస్తూవున్నావు.

రాజు.—మిత్రమా, ఈసుందరీ రత్నంపుహర్ష విషాదములచేత సంతుష్టుండను.

క. రవి పొడిచినఁ గ్రుంకిన నే
యవి సంప్రాప్తంబు లగు సితాంబుజమునకుఁ
సువదనవదనంబును న
య్యవస్థలు క్షణాన రెండు నధివసియించెన్. ౭

వకు.—ఇ దేమిటి? చిత్తరువులో ఏలినవారు లేరూ?

ఇరువురు.—(ప్రణమిల్లి) జయము ఏలినవారికి.

మాళ.—సఖి, యిప్పుడు చిత్తరువులోని ప్రాణేశ్వరుని తిలకించగా ఏలాగున తనివి తీరుతూవున్నదో ఆలాగున అప్పుడు సముఖాన చూడగా తీరకపోయింది గదా!

విదూ.—ఏమయ్యా, విన్నావూ? ఈమెగారు చిత్తరువులో ఏలాగు చూచిందో ఆలాగు నిన్ను సాక్షాత్తుగా చూడలే దని అంటూ వున్నది. ఇప్పుడు నీవు వ్యర్థంగా రత్నాభరణాన్ని మంజుస యేలాగో ఆలాగ యౌవనగర్వాన్ని వహిస్తూ వున్నావు.

రాజు.—మిత్రుఁడా, కుతూహలము గల దైనను స్త్రీజనము స్వభావముచేత దిట్టతనములేనిదిగదా చూడు.

ఆ. ప్రథమసంగతమున వాంఛించుఁ గాంతుల
సోయగంబు నెల్లఁ జూఱగొనఁగ;
కాని పడవు వారిపైని నిండారంగ
వీక్షణంబు లాయ తేక్షణలకు. ౮

మాళ.—చెలీ, ఇదిగో దొరవారిప్రక్కను ఇరావతి.

మాళ.—చెలీ, దొర అదక్షిణుడుగా కనబడుతున్నాడు. ఎట్లన, ఈయన దేవీజనము నెల్ల మాని ఒకతెముఖాన్నే గుఱిపెట్టి చూస్తూ వున్నాడు.

వకు.—(ఆత్మగతము) చిత్రపటములోని ప్రతిమని నిజమైనదొరనిగా తలిచి ఈమె అసూయపడుతూవున్నది కాని ఈమెని కొంచెము తమాషాచేస్తాను. (ప్రకాశము) సఖీ, ఈమె దొరవారికి ప్రియగదా.

మాళ.—అటయితే, ఎందుకు నే నిప్పుడు నన్ను ఆయాసపెట్టుకోవడం?

[అని అసూయతో పెడమొగం బగును.

రాజు.—చూడుము నీ సఖీముఖమును:—

చ. భామముడిచేతఁ జిత్రకము పాకృఁగఁ బ్రస్ఫురితాధరోష్ఠయై
రమణి యసూయ నాస్యము మరల్చెను యీచతురంపు హాసుచే
రమణునిమీఁద వానియపరాధములం గొనుకిన్కఁ జెల్పు వి
భ్రమ లలి తాంగినిటి గురువర్య సుశిక్షితఁ జూపఁగాబలెన్. ౯

విదూ.—ఓదార్చడానికి ఇప్పుడు సిద్ధపడు.

మాళ.—గౌతమయ్య కూడా ఇక్కణ్ణే ఈయన్ని సేవిస్తూవున్నాడు.

[మరల స్థానాంతరాభిముఖి కాఁగోరును.

వకు.—(మాళవికను ఆఁపి) ఇప్పుడు నీవు కోపగించినావుగావా?

మాళ.—నేను చాలసేపు కోపగించానని తలిస్తివేని ఇదిగో కోపాన్ని వెనకకి లాగివేశాను.

రాజు.—(సమీపించి)

తే. కలువకంటిరో, నామీఁదఁ గనలు నిట్లు
చిత్రగతచేష్టకే వహింంచెద వి దేమి!
నన్నె గను నేన చెంతనున్నాఁడ నీదు
దాసతముఁడ ననన్యసాధారణుండ. ౧౦

వకు.—జయము ఏలినవారికి.

మాళ.—(ఆత్మగతము) ఏమి యిది! చిత్తరువులోని దొరమీద నేను అసూయపడితిని!

విదూ.—ఏమి నీవు ఉదాసీనునిలాగ ఉన్నావు?

రాజు.—నీసఖి నమ్మరాని.దయినందున.

విదూ.—అలాగ చెప్తావేమి? ఈమెనా నీవు నమ్మలేవు?

రాజు.—విను మటి:—

ఉ. నేత్రపథంబునం గలను నిల్చి క్షణంబున డిచ్చుమో మగుడ్,
జేతికి డక్కి కౌఁగిటికిఁ జిక్కి తటాలున నష్ట యయ్యెడిన్,
ఈ తెగ కల్లకూటముల హృచ్ఛయ తాంతుని నన్ను నేఁచునే,
యీతరళేక్షణ మదీయ మన మేవగ నమ్మెడుఁ జెప్పు మిత్రమా. ౧౧

వకు.— సఖి, సారెసారెకు నీవు ప్రభువుని మోసగించినావు; కనుక యిప్పుడు నీమీద ఆయనకి నమ్మకం పుట్టేలాగ చేసుకో.

మాళ.—సఖి, మరీ నాకై తేనో మందభాగ్యురాలికి ప్రభువుతోడి స్వప్నపు కూటమికూడా అబ్బ దాయెను.

వకు.—ఏలినవారే యీమెకు ఉత్తరం ఇయ్యవలెను.

రాజు.—

తే. ఉత్తరం బేల నీచెలి కువిద, నన్నె
యిచ్చికొంటిని; వలరాచచిచ్చు సాక్షి;
ఏకతపుసేవకుఁడ నౌదు నేను సఖికిఁ
గాని, యెప్పుడు సేవ్యుండఁ గాను జుమ్ము. ౧౨

వకు.—అనుగృహీత నైతిని.

విదూ.—(పరిక్రమించి, వేగిరమున) వకుళావళికా, జింక బాలాశోకవృక్షపు చిగుళ్లని కొఱకడానికి వస్తూవుంది. రా నీవు, దీన్ని తోలేతాము.

వకు.—అలాగే. [అని తరలును.

రాజు.—ఇట్లు మమ్ము కాచుటయందు వయస్యుఁడు జాగరూకుఁడుగా నుండవలయును.

విదూ.—ఇది కూడా గౌతమునికి చెప్పవలెనుగదా. [పరిక్రమించును.

వకు.—గౌతమయ్యా, నేను ఇక్కడ దాగివుంటాను. నీవు వాకిట కావలివుండు.

విదూ.—తగును. [వకుళావళిక నిష్క్రమించును.

విదూ.—(పరిక్రమించి, కాంచి) ఇది స్ఫటిక శిలాతలము. ఇక్కడ కూర్చుంటాను. (అట్లుచేసి) ఆహా! శిలావిశేషపు తాకుడు ఎంతహాయిగా వున్నది!

[అని నిద్రంగూరును. మాళవిక భీతయై నిలుచుండును.

రాజు.—

తే. విడుము సుందరి, కూటమివెఱపు విడుము
తడవుగా నిన్ను వలచిన దయితునెడల;

ఏను సహకారుఁడనుగ నాయెడను దాల్పు
బండిగురివెంద లతిక విభ్రమము నీవు. ౧౩

మాళ.—దేవా, దేవిగారికలని భయముచేత నాప్రియుంకూడా నేను చేసుకోలేక ఉన్నాను.

రాజు.—భయపడకు.

మాళ.—ఇప్పుడు నాకు భయం తీర్చేదొరవారు దేవిని చూచినప్పుడు పడ్డపాటును నేనున్ను చూచేవున్నాను.

రాజు.—

తే. దక్షిణత్వం బనఁ గులవ్రతంబు సూవె
పక్వబింబాధరోష్ఠిరో, బైంబికులకు.
మఱి, మదీయంబు లసువులో మదిరనేత్ర
బద్ధములు నీపయిని జిక్కి వలపుఁద్రాట. ౧౪

కావున చిరకాలానురక్తుని ఈజనుని అనుగ్రహింపుము.

[అని కౌఁగిలింత నభినయించును. మాళవిక నాట్యముచే పరిహరించును.

రాజు.—నవవధువులు వలరాచకేళిలోనికి దిగువిధము రమణీయముగదా. అదెట్లన నీమె:—

మ. మొలనూల్వీడుపఁ బూను వ్రేళ్లకయి నాఁపుం వేపమానాంగి యై,
బలిమిం గౌఁగిటఁ గ్రువ్వఁ గప్పును గరద్వంద్వంబుచేఁ జన్నవం ;
ఎలమిం గ్రోలఁగఁ బక్ష్మలాక్షుము మొగం బెత్తం బెడంబొగ్గదుం;
జెలి వ్యాజంబుననేని నన్ను సుఖుఁ జేసెం గోర్కెసేఁతం బలెం. ౧౫

[అంతట ఇరావతియు నిపుణికయుం బ్రవేశింతురు.]

ఇరావతి.—ఒసే నిపుణికా, సముద్రగృహపు నడవగదిలో గౌతమయ్య ఒంటరిగా కనబడ్డాడని చంద్రికచేత నీవు చెప్పిపంపినవృత్తాంతము నిజమేనా?

నిపుణిక.—నిజముకాకపోతే భట్టినికి తెలుపుదగునా?

ఇరా.—అటయితే, అక్కడికే వెళ్దాము. ప్రాణసంశయమునుంచి తప్పినవాణ్ని ఏలినవారి ప్రియస్నేహితుణ్ని చూడడానికిన్ని—

నిపు.—భట్టినిమాట ఇంకా సాపశేషంలాగ ఉన్నది.

ఇరా.—ఇంకొకందుకుకూడాను; చిత్తరువులోని యేలినవారిని మన్నన వేడుకోవడానికిన్ని.

నిపు.—అటులయితే సాక్షాత్తు ప్రభువునే ఎందుకు వేడుకోరాదు ?

ఇరా.— ఓసి ముద్దరాలా, చిత్రగతుడు ఆర్యపుత్రుడు ఎటువంటివాడో, నేనాకతెనిమీద మనసుపెట్టినవాడున్ను అటువంటివాడే. కేవలం నాచేసిన ఉపచారాతిక్రమాన్ని తుడిచి వేయడానికి ఈయారంభము.

నిపు.—ఇటు ఇటు భట్టిని.

[ఇరువురును పరిక్రమింతురు.

చేటి.—(ప్రవేశించి) జయము భట్టినికి. దేవిగారు చెప్పతూవున్నారు.—'ఇది నాకు మత్సరానికి కాలంగాదు. కేవలం నీగౌరవాన్ని పెంచడానికి చెలికత్తెతో కూడా మాళవికని సంకెళ్లువేయించితిని. నీ కిచ్ఛయైతే ఆర్యపుత్రునితో కూడా నీకోసము విజ్ఞాపనచేస్తాను. నీయిష్ట మేమో తెలుపు.' అని.

ఇరా.—నాగరికా, దేవితో మనవిచేయి : 'దేవిని నియోగించడానికి మే మెవరము ? పరిజనాన్ని దండించడంచేత దేవిగారు నామీద స్నేహాన్ని చూపించినారు. మఱి యెవరిప్రసాదంచేత ఈజనము వర్ధిల్లుతున్నది ?'

చేటి.—అలాగే [అని నిష్క్రమించును.

నిపు.—(పరిక్రమించి, చూచి) ఇదుగో సముద్రగృహ ద్వారమున బజాఋలోని యెద్దులాగ గౌతముడు కూర్చునియే నిద్రపోతూ వున్నాడు.

ఇరా.—అయ్యో పాపం. విషవికారం ఇంకా నిశ్శేషం కాలేదు కాబోలు.

నిపు.—ముఖంలో కళ చక్కగానే వుంది. పైగా ధ్రువసిద్ధిగదా కుదిర్చినవాడు. కనక ఇతనికి కీడు గలుగుతుం దని భయపడ నక్కఱలేదు.

విదూ.—(స్వప్నములో పలవరించును.) అమ్మా, మాళవికా.

నిపు.—భట్టిని విన్నదా ? ఈహతాశుడు తమపని నెఱవేఱుస్తా డని వీనిని ఎవరు నమ్మవచ్చును ! ఎల్లకాలము మీవల్లనే స్వస్తివాచనమోదకాలచే పొట్ట నిండించుకొని ఇప్పుడు మాళవికని పలవరిస్తూ వున్నాడు !

విదూ.—ఇరావతిని మించినదానవు కమ్మా.

నిపు.—ఇది మహాభయము ! పాముకు వెఱచిన యీబాపనబంధువును పాములాగే వంకరయిన యీ చేపాటికఱ్ఱతో స్తంభంచాటునుంచి భయపెడతాను.

ఇరా.—తగినదే ఉపద్రవం ఈకృతఘ్నుడికి.

[నిపుణిక విదూషకునిమీఁద చేపాటికఱ్ఱను వైచును.

విదూ.—(తటాలున మేల్కొని) కావుకావు ! ఓవయస్యా, నామీద పాము పడ్డది.

రాజు.—(తటాలున వచ్చి) భయపడకు భయపడకు,

మాళ.—(వెంటవచ్చి) దేవా, తటాకున వెలువడకు; పామంటూ వున్నాడు.

ఇరా.—అయ్యో అయ్యో! ప్రభువుకూడ ఇచ్చే పరుగున వస్తున్నాడు!

విదూ.—(ప్రహాసముతో) ఏమి! చేపాటికఱ్ఱ యిది! ఇది మొగలిముళ్లతో పాముకాటులాగ గాయంచేసుకోవడం వాస్తవంగానే ఫలించిం దని నేను అడలి పోతిని.

[అంతట పటాక్షేపముగా వకుళావళిక ప్రవేశించును.]

వకు.—దొరవారు ప్రవేశించ వద్దు. ఇక్కడ వంకరగా పాకుతూ సర్పంలాగ కనబడుతూ వున్నది.

ఇరా.—(రాజును తటాలున దరిసి) నిర్విఘ్నంగా మిథునానికి పగటిసంకేతం నెఱవేతిందా? [అందఱును ఇరావతిం గని సంభ్రాంతు లగుదురు.

రాజు.—ప్రేయసీ, ఈయుపచారము అపూర్వముగా నున్నది.

ఇరా.—వకుళావళికా, సంతోషం! దూత్యధికారంవిషయంలో నీప్రతిజ్ఞ నెఱవేతింది.

వకు.—అనుగ్రహించు భట్టినీ. నే నేమి చేసినానో ప్రభువునే అడుగు. కప్పలు పలుకత వని అందుచేతనా దేవేంద్రుడు భూమిపై వర్షించడం?

విదూ.—పోనీగాని, నీ వగపడ్డమాత్రాన ఈదొడ్డవాడు నీప్రణిపాతాతిక్రమాన్ని మఱచి పోయినాడు. నీవు మాత్రము ఇప్పటికిన్ని అనుగ్రహం తాల్చకున్నావు.

ఇరా.—కోపగించి నే నిపుడు ఏమిచేయగలను?

రాజు.—ఇది యిట్లు; నిమిత్తము లేని కోపము నీకు తగదు.

తే. ఎన్నఁడు శుభాంగి, నీమోము నెనసె నిట్లు
క్షణమయినఁ గిన్కచేఁ గెంపు కతము లేక?
అహో కలుషి తేందు మండల యగునె రాత్రి
పర్వమునఁ గాక? చెప్పుమా ప్రాణదయిత. ౧౬

ఇరా.—తగ దని ఆర్యపుత్రుడు వచించినమాట మిక్కిలి తగియున్నది. మాభాగ్యములు ఇతరులను చెందియుండగా ఇక మళ్లీ కోపగించి పరిహాసపాత్ర మగుదునా?

రాజు.—నీవు వేఱుగా కొనుచున్నావు. నే నేమో సత్యముగానే ఇట కోపమునకు కారణముం గానకున్నాను. ఏలన,—

క. చన దపరాధుల నేనియు
నసుగుల దండింపఁ బండు వగుదినములలో,

నని విశేషించితి పేరలఁ;
బ్రణమిల్లఁగ నాకు పేరు వచ్చినవారల్. ౧౭

ఇరా.—నిపుణికా, పోయి దేవితో విన్నవించు. ఇప్పుడు దేవిగారిపక్షపాతము స్పష్ట మయిన దని.

నిపు.—అలాగే [అని నిష్క్రమించును.

విదూ.—(ఆత్మగతము) అయ్యో! అనర్థం సంభవించింది! బంధనమునుంచి తప్పిన పెంపుడు గువ్వ మార్జారికంట బడినది.

నిపు.—(ప్రవేశించి) యదృచ్ఛగా కనబడి మాధవిక చెప్పింది. ఇది యీలాగ జరిగిం దని. [అని చెవిలో చెప్పును.

ఇరా.—(ఆత్మగతము) సర్వము జతపడ్డది. ఈబాపనబంధువు చేసిన పాడు పన్నాగ మిది. (విదూషకుని చూచి, ప్రకాశము) ఇది యీకామతంత్రమంత్రి నీతి.

విదూ.—అమ్మా, నీతిలో ఒక అక్షరమైనా చదివివుంటే గాయత్రిని కూడా మఱచిపోదును.

రాజు.—(స్వగతము) ఈసంకటమునుండి ఎట్లు తప్పించుకొందును.

జయసేన.—(ప్రవేశించి తొట్రుపాటుతో) దేవా, కుమారి వసులక్ష్మి బంతివెంట పరుగెత్తుతూ వుండగా పింగళవానరంచేత చాలా భయపడి దేవిగారి ఒడిలో కూర్చుండి పెనుగాలిలో చిగురాకులాగ వణుకుతూ కొంచెమైనా కుదుట పడకుండా వున్నది.

రాజు.—కట్టా! పసితనమున భయము మెండు!

ఇరా.—ఆర్యపుత్రా, త్వరగా వెళ్లు, త్వరగా వెళ్లు ఓదార్చడానికి; భయమువల్లనైన వికారము పిల్లకి హెచ్చిపొయ్యేని.

రాజు.—నేను పోయి బాలను తెలివిగొల్పెదను. [అని పరిక్రమించును.

విదూ.—బళిరా! పింగళవానరుడా! బళి! సంకటములో నీ పక్షాన్ని చక్కగా కాచితివి.

[రాజు, విదూషకుఁడు, ఇరావతి, నిపుణిక, చేటియు నిష్క్రమింతురు.

మాళ.—సఖీ, దేవిని తలుచుకొంటే నాగుండెలు తల్లడిల్లుతున్నవి. ఇంకా ఏమి అనుభవించవలశివస్తుందో ఎఱగనే!

[నేపథ్యమున]

ఆశ్చర్య మాశ్చర్యం! దోహదం చేసి అయిదు దినాలు నిండకముందే బంగారపశోకం మొగ్గలు తొడిగింది. వెళ్లి దేవిగారికి తెలుపుతాను.

[ఇరువురు విని హర్షింతురు.

వసు.—ఊఁఇడిల్లు సఖీ, దేవిగారు మాట తప్పరు.

మాళ.—అటయితే ప్రమదవనపాలిక వెంబడినే ఉందాము.

వసు.—ఆలాగే చేతాం.

[అని నిష్క్రమింతురు.

చతుర్థాంకము సమాప్తము.

చతుర్థపంచమాంకములనడుమ ప్రవేశకము.

[అంతట ఉద్యానపాలిక ప్రవేశించును.]

ఉద్యానపాలిక.—నేను బంగారశోకానికి సత్కారాలు గావించి తిన్నె కట్టితిని. మఱి ఆజ్ఞని నెఱవేర్చినా నని దేవికి తెలుపుకొంటాను. (పరిక్రమించి) అహో! దైవం ఇప్పటికి మాళవికమీఁద కరుణించినది. ఏలా గనగా, ఆమెమీద ఆవిధంగా చండియైన దేవి ఈయశోకపు పువ్వులవృత్తాంతంచేత ప్రసన్నురాలవుతుంది. దేవి యిప్పు డెక్కడ ఉండును? (చూచి) అహో! దేవిగారి పరిచారకుడు ఇతఃపూకడు గుజ్జువాడు సారసకుఁడు, లక్కముద్ర వేసిన చందుగాను చేత బెట్టుకొని మందిరమునుంచి వెలటికి పోతూవున్నాడు; ఇతణ్ని అడుగుతాను.

[అంతట యథానిర్దిష్టుఁడు కుబ్జుఁడు ప్రవేశించును.]

ఉద్యాన.—(సమీపించి) సారసికా, ఎక్కడికి వెళ్లుతున్నావు?

సార.—మధుకరికా, వేదపారాయణంచేసే బాపలకి నిత్యదక్షిణ ఇయ్యవలెను. అందుకోసం పురిహోతయ్యవారిచేతికి దీన్ని యియ్యడానికి.

ఉద్యాన.—ఎందుకోసం?

సార.—ఎప్పటినుంచి సేనాపతిగారు జన్నపుగుఱ్ఱానికి కాపుగా భర్తృదారకుణ్ణి వసుమిత్రుణ్ణి నియోగించినారో అప్పటినుంచి దేవిగారు పుత్రుని ఆయుస్సుకోసం పద్దెనిమిది వరహాల దక్షిణ దక్షిణకి తగిన బ్రాహ్మణులకి ఇప్పిస్తూవున్నారు.

మధు.—మఱి దేవి యెక్కడ వుంది? ఏమి చేస్తూ వుంది?

సార.—దేవి మంగళగృహంలో ఆసనస్థురాలై విదర్భదేశంనుంచి తోబుట్టువు వీరసేనుడు పంపినజాబును లిపికరులు చదువుతూ వుంటే వింటూవుంది.

మధు.—మఱి విదర్భరాజు వృత్తాంత మేమి!

సార.—వీరసేనుడి నాయకత్వాన నడిచినట్టివి ఏలినవారి విజయసేనలు విదర్భనాథుణ్ణి వశీకరించినవి. అతని దాయాదుడు మాధవసేనుడు విడుదల పొందినాడు. అతడు పంపినవాటిని వెలపోసు గయిన రత్నాలు వాహనాలు చాలామంది శిల్పకారికలు పరిజనులు అనే కానికలని తెచ్చినదూత వచ్చివున్నాడు, రేపు ఏలినవారిని దర్శనం చేస్తాడు.

ఉద్యాన.—వెళ్లు, నీపనిచూచుకో, నేనున్నూ దేవిగారిని చూస్తాను.

[అని నిష్క్రమింతురు.

ప్రవేశకము సమాప్తము.

పంచమాంకము.

[అంతట ప్రతీహారి ప్రవేశించును.]

ప్రతీహారి.—నన్ను అశోకసత్కారంలో పనివడియున్నదై దేవి ఆజ్ఞాపించింది. "ఆర్యపుత్రునికి మనవిచెయ్యి. ఆర్యపుత్రునితోగూడ అశోకవృక్షపుపుష్పశ్రీని ప్రత్యక్షంగా చూడగోరుతున్నాను." అని. అందుకోసం ధర్మాసనస్థులు ఏలినవారు ఇటు వచ్చేదాకా కనిపెట్టుకొని వుంటాను. [అని పరిక్రమించును.

[నేపథ్యమున]

వైతాళికులు ఇరువురు.—అయ్యారే! దండప్రయోగముచేతనే శత్రుశిరంబులపైని ఏలినవారు వర్తిల్లుచున్నారు!

ప్రథముఁడు.—

సీ. విదిశా పురీ సంగి నది తటంబులయందుఁ
　　　బికకల వ్యాహార విలసితముల
నుద్యానవనముల నుద్భూతరూపుఁ డౌ
　　　మరుఁడవు నా నీవు మధుదినముల
నాత్తరతివి పర మానందథువులందుఁ
　　　గడపుచున్నాఁడ వఖండబిరుద,
తననాటిపై దాడి సనిన, నీపరిలోని
　　　విజయకుంజరములు విడిసినంత

తే. వాని కాలానకములు గాఁగ వఱలుకతనఁ
బడిన నఱదలు గుఱుతులై పరిఢవిల్ల,
వరదనొక్కులఁ గలమేటి తరులతోడ
వరద, సిరిపుఁడును నీకు వంగినాఁడు. ౧

ద్వితీయుఁడు.—

చ. మిన్నులు బీరముం గవులు మెచ్చి నుతించిరి గీతి నిర్భరన్
బన్నుగ నీవిదర్భభువిఁ బాగుగఁ గాంచి కథాప్రసక్తికిన్,
నిన్ను విదర్భభూపుసిరి నిర్భరధాటిని నాఁచికొంటకున్,
వెన్నుని బల్మిచేఁ బరిఘు పీవర బాహుల భైమిఁ గొంటకున్. ౨

ప్రతీ.— అదే జయధ్వనుల గొల్లు; ఏలినవారు ధర్మాసనంనుంచి లేచినారు. ఇదే వస్తున్నారు. నేనున్ను వీరిద్రోవనుంచి కొంచెం జరిగి ఈ మొగసాల వాకిటిగదిలో నిలిచి వుంటాను. [ఏకాంతమున నిలుచును.

[అంతట విదూషకునితో రాజు ప్రవేశించును.]

రాజు.—

తే. కవయు దుర్లభ మైన యాకాంతఁ దలఁచి,
బలవితతులు విదర్భుని వ్రాల్చుట విని,
వర్ష ధారలహతి నాతపమునఁ గుందుచు
తమ్మివలె డెంద మొందె దుఃఖమ్ము సుఖము. 3

విదూ.—నాకు తోస్తుంది, నీవు కేవల సుఖమునే పొందుతావని.

రాజు.—అ దెట్లు ?

విదూ.—నేడు పండితకౌశికితో దేవి అనతిచ్చింది-“భగవతీ, అలంకరించనేర్తునని నీకు గర్వము కలదేని, మాళవిక నెమ్మేన విదర్భదేశపు పెండ్లియలంకారాన్ని చూపించు.” అని. ఆమెచేత మేలుగా అలంకృతయై ఒకవేళ మాళవికమ్మ నీకోరికని తీరుస్తుంది.

రాజు.—సఖుఁడా, ఈసు మాని నాకోరికనే నెఱవేర్చుటయు ధారిణీదేవియందు తదీయ పూర్వచరిత్రలచేత సంభావనీయమే.

ప్రతీ.—(సమీపించి) జయం ఏలినవారికి. దేవిగారు మనవిచెయ్యమన్నారు. బంగారపశోకపు పువ్వుశ్రీని తిలకించడానికి అంగీకరించడంచేత ఏలినవారు నాప్రయత్నాన్ని సఫలీకంచవలె నని.

రాజు.—దేవిగారు అక్కడనే ఉన్నారుగదా ?

ప్రతీ.— అవును. దేవిగారు కడమరాణివాసాలని తగినట్లు సత్కరించి పంపివేసి మాళవికా ప్రధాన మయిన తనపరిజనంతోకూడ ఏలినవారిని ఎదురుచూస్తూవున్నారు.

రాజు.—(సంతోషముతో, విదూషకుం గాంచి) జయసేనా, ముందునడువు.

ప్రతీ.— ఏలినవారు ఇటు ఇటు.

[అందఱు పరిక్రమింతురు.

విదూ.— (చూచి) ఓయిమిత్రుఁడా, ఏమి! ప్రమదవనంలో వసంతుడు యౌవనము ముదిసినట్లు కనబడుతూవున్నాడు!

రాజు.—నీ వన్నది సరియే. ఇదె యిపుడు-

తే. వాలు గోరంట పింజెల రాజిలోన
మావిపింజెల భేదంబు మఱుఁగ దెదుర ;
పరిణతిని డాయు ఋతువు జవ్వనము నాదు
మదిని దమికొల్పుచున్నది మాసరముగ. ४

విదూ.—(పరిక్రమించి) ఓహో! ఇదే ఆబంగారపశోకము ! పూగుత్తుల మూలాన అలంకారము పొందినట్లున్నది; చూడవయ్యా నీవు.

రాజు.—ఇది మొదట పూవక తామసించుట యుక్తమే. ఏలన, ఇది యిప్పుడు మఱి దేనికిని లేనిశోభను దాల్చినది చూడు.

క. తొలుత వసంతవిభవముఁ
వెలయించిన యయ్యశోక విటపుల నెల్లన్
గల పువ్వు లెల్ల దీనన్
విలసితదోహదమునం బ్రవేశింపబలెన్. ౫

విదూ.—నీకోరిక తీరేలాగున్నదోయి; ఎట్లన;—మనము దగ్గిరవున్నా ధారిణీదేవి మాళవికని తనప్రక్క నుండనిచ్చింది.

రాజు.—(సంతోషముతో) చూడుము మిత్రుఁడా,

క. ననుఁగూర్చి దేవి లేచెఁశి
వినయంబున వెంట లేచు బ్రేయసితోఁడఁ,
వనజమును గేలఁగొనఁ దలఁ
పని జనవరలక్ష్మితోడ వసుమతి పోలెఁ. ౬

[అంతట దేవియు, మాళవికయు, పరివ్రాజికయు, విభవంబుగా పరివారంబును ప్రవేశింతురు.]

మాళవిక.—(ఆత్మగతము) ఈ కౌతుకాలంకారానికి కారణం యెరుగుదును. అయినా నాహృదయము తామరాకులోని నీటిలాగ తల్లడిల్లుతున్నది. నాయెడమ కన్ను మాటిమాటికి అదురుతున్నది.

విదూ.—ఓ యవస్యుఁడా, పెండ్లికూతురి వేషాన మరీ శోభిస్తూవున్నది సుమా మాళవిక.

రాజు.—చూచుచున్నాను. ఈభామామణి—

తే. అనతిలంబి దుకూలవాసిని శుభాంగి
యలఁతి తొడవులె ధరియించి హావణు మించు
విరళతుహినత నక్షత్రవితతు లొప్ప
నెలపొడుప నున్న మధుమాసనిశయుఁబోలె. ౭

దేవి.—(సమీపించి) జయము జయము ఆర్యపుత్త్రునికి.

విదూ.—దేవిగారు వర్ధిల్లవలెను.

పరి.—దేవా, విజయ మొందుము.

రాజు.—భగవతి, నమస్కరించుచున్నాను.

పరి.—అభీష్టసిద్ధి యగుఁగాక.

దేవి.—(చిఱునవ్వుతో) ఆర్యపుత్త్రా, ఈయశోకవృక్షాన్ని తరుణీజనసహాయునికి నీకు సంకేతగృహం చేశాను.

విదూ.—ఓయి ఆరాధితుడ వైనావు.

రాజు.—(సలజ్జముగా అశోకముకడకు పరిక్రమించుచు)

తే. తగినదే యిట్టి నీదు సత్కారములకు
నీయశోకంబు దేవి, యు దెట్లటన్న-
నిది మధుశ్రీనియోగంబు నెడగఁ ద్రోచి
తెలిపె నీపూనికఁ బెం బ్రీతి నలరుగములఁ. ౮

విదూ.—అయి, నిశ్చయముగా నీవు ఈయౌవనవతిని చూడుము.

దేవి.—ఏయౌవనవతిని ?

విదూ.—అమ్మా, బంగారపశోకపు పుష్పలక్ష్మిని.

[అందఱును కూర్చుందురు.

రాజు.—(మాళవికను గాంచి ఆత్మగతము) హా! కష్టము సుమా యీసన్నిధి విరహము.

క. వెలయుదు నేఁ గోకముగతి,
వెలయుచునున్నయది కోకివిధమునఁ బ్రియయున్;
కలయికకు మాకు నొల్లక తా
నెలకొన్నది నడుమ దేవి నిశయుంబోలెన్.

కంచుకి.—జయము జయము దేవరవారికి. మంత్రిగారు మనవిచేయుచున్నారు. "విదర్భదేశమునుండి వచ్చినకానుకలలో ఇరువురు శిల్పకారికలు దారిబడలికచేత నలుఁగుడువడియుండిరని అప్పుడు సన్నిధికి కొనిరాలేదు. ఇప్పుడు ఏలినవారిని దర్శింపఁదగియున్నారు; పంపుటకు నాజ్ఞ వేఁడుచున్నాను." అని.

రాజు.—వారిని ప్రవేశపెట్టుము.

కంచుకి.—ఏలినవారియాజ్ఞ. (అని నిష్క్రమించి వారిని తోడ్కొని ప్రవేశించి) అమ్మాయీ, ఇటు రండి, ఇటు.

ప్రథమ.—(జనాంతికము) రజనికా, అపూర్వమయినప్పటికిన్ని ఈరాచనగరు ప్రవేశించగా నాయంతరాత్మ ప్రసన్నమవుతూవుంది!

ద్వితీయ.—జ్యోత్స్నికా, నాకున్ను ఆలాగేవుంది. కలదు కదా లోకవాదము, రాఁగలసుఖాన్నేమి దుఃఖాన్నేమి మనస్సులోనియవస్థ సూచిస్తుం దని.

ప్రథమ.—అది యిప్పుడు సత్యమగును గాక.

కంచుకి.—వీఁడుగో ప్రభువు, దేవేరితోఁగూడ నున్నాఁడు. మీ రిరువురును దగ్గఱకు పొండు.

[ఇరువురును సమీపింతురు. మాళవికయు, పరివ్రాజికయు ఆచేటికలను చూచి ఒండొరులం జూచుకొందురు.

ఇరువురు.—(ప్రణమిల్లి) జయము ఏలినవారికి. జయము దేవిగారికి.

రాజు.—కూర్చుండుఁడు. [ఇరువురును కూర్చుందురు.

రాజు.—ఏశిల్పమును మీరు నేర్చినారు.

ఇరువురు.—దేవా, మేము సంగీతము నేర్చుకొనియున్నాము.

రాజు.—దేవి, వీరిలో నొకతెను నీవు కైకొమ్ము.

దేవి.—మాళవికా, ఇటు చూడు. వీరిలో ఎవతెనినీవు సంగీతంలో సంగాత కత్తెనిగా ఇచ్చగిస్తావు?

ఇరువురు.—(మాళవికం గని) ఆహా! భర్తృదారిక! (అని ప్రణమిల్లి) జయము భర్తృదారికకి.

[ఆమెతో కూడ బాష్పములు విడుతురు. అందఱును ఆశ్చర్యముతో చూతురు.

రాజు.—మీ రెవరు? ఈతరుణి యెవరు?

ప్రథమ.—దేవా, ఈమె మాదొరకూతురు.

రాజు.—అ దెట్లు?

ఇరువురు.—ప్రభూ, వినవలెను. ఏలినవారి విజయసేనలు విదర్భనాథుణ్ణి వశీకరించి బంధనమునుంచి విడిపించిన కుమారుడు మాధవసేనుడు కలడే, అతని చెల్లెలు మాళవిక యీమె.

ధారిణి.—ఏమీ! రాజకుమారియా యీమె! చందనాన్ని నేను పావుకోళ్లుగా దాల్చి కీడొందించితిని.

రాజు.—మఱి యీకోమలి యిట్లెల యయినది?

మాళ.—(నిశ్వసించి ఆత్మగతము) విధివిలాసముచేత.

ద్వితీయ.—ప్రభువుగారు చిత్తగింపవలెను. మాదొరకుమారుఁడు మాధవసేనుడు దాయాదులచేత పట్టుపడినంతట, అతనిమంత్రి సుమతిగారు మాబోటిపరిజనాన్ని వదలివేసి ఈమెని గూఢంగా తొలగించుకొనిపోయినారు.

రాజు.—ఇంత వట్టు మేము వినియున్నాము. తర్వాత తర్వాత?

ఇరువురు.—అటుపైని మాకు తెలియదు.

పరివ్రాజిక.—అటుపై వృత్తాంతమును మందభాగ్యను నేను చెప్పెదను.

ఇరువురు.—కౌశికిగారిగొంతువలె వినబడుతూవుంది.

మాళ.—అవును.

ఇరువురు.—యతివేషాన ఆర్యకౌశికిని కనుకోలేకపోయినాము. భగవతి, మ్రొక్కుతున్నాము. [అని ప్రణమిల్లుదురు.

పరి.—మీకు మేలగుఁగాక.

రాజు.—ఏమి! వీరు నీకు ఆప్తవర్గమా?

పరి.—— ఆశ్లే ఇది.

విదూ.——అట్టయిన భగవతీ, ఈమె మిగతవృత్తాంతాన్ని చెప్పు.

పరి.——(వైక్లబ్యముతో) వటీ వినుఁడు. మాధవసేనునిమంత్రి సుమతి నాయన్నయని యెఱుఁగుఁడు.

రాజు.—— తెలిసినది. అటు పైని? అటు పైని?

పరి.——అయన, మాధవసేనుఁడు, అట్లు ఇడుములో పడఁగా, ఈమెను నాతోఁగూడ తోడ్కొని దేవరతోడి సంబంధమును ఆసించి యీ వైదిశనగరమునకు వచ్చుచున్న యొక బాటసారుల పిడారుతోఁ గలసికొన్నాఁడు.

రాజు.——తర్వాత? తర్వాత?

పరి.——ఆవర్తకులసాతు దారిబడలిక తీర్చుకొనుటకై అడవిలో బస చేసినది.

రాజు.——అంతట? అంతట?

పరి.—— అంతట, ఆసాతును——

తే. దొనలవారులకట్లు నెమ్మునను గ్రాల
విల్లు దాల్చి యులియుచు నావిర్భవించి
మడిమదాఁక నెమలిపురితోడవ్రేల
కానిఘాకను దాఁకెఁ దస్కరబలంబు. ౧౦

[మాళవిక భయము రూపించును.

విదూ.——అమ్మా, భయపడకు; నడిచిపోయిన వృత్తాంతాన్ని గదా భగవతి చెప్పుతూవుంది.

రాజు.——అంతట? అంతట?

పరి.——అంతట, ముహూర్తము సేపు పోరి, దొంగలదండు సాతుజోదులను పాఱఁదోలినది.

రాజు.——అటు పైని ఇప్పుడు కష్టతర మైనవార్తను వినవలసియున్నది.

పరి.——అంతట నాయన్న——

ఆ. పరులచేత దొసఁగు పడనీక నీబాల
నిడుమలోనఁ గావఁ దొడరి సుమతి,
స్వామితత్పరుండు స్వామిఋణముఁ దీర్చెఁ
బ్రియతమంబు నుసులు ప్రీతి నిచ్చి. ౧౧

ప్రథమ.—హా! సుమతిగారు హతులైరా!

ద్వితీయ.—అందువల్ల గదా భర్తృదారిక ఇటువంటి యవస్థపాలయినది!

[పరివ్రాజిక అశ్రువులు గార్చును.

రాజు.—భగవతీ, దేహధారుల కెల్లను ఇట్టిదే లోకయాత్ర. మఱి, స్వామియన్నమును సఫలీకరించిన యామహానుభావుఁడు శోకింప వలసినవాఁడు గాఁడు. తర్వాత?

పరి.—అంతట నేను మూర్ఛ పాలైతిని. నేను తేరునప్పటికి ఈమె కంటికి కనఁబడకపోయెను.

రాజు.—భగవతి గొప్ప యిక్కట్టును అనుభవించినది!

పరి.—అంతట అన్న దేహమునకు అగ్ని సంస్కారము గావించి వెండియు క్రొత్తదైన వైధవ్యదుఃఖము ననుభవించుచు మీదేశముం జొచ్చి యీకాషాయ యుగళమును గ్రహించితిని.

రాజు.—యుక్తము. సజ్జనులమార్గ మిది. తర్వాత తర్వాత?

పరి.—ఈమె అడవినుండి వీరసేనుని, వీరసేనునుండి దేవిని, చేరినది. దేవియింట ప్రవేశ మొంది నేను ఈమెను గాంచితిని. ఇది యీకథకు అవసానము.

మాళ.—(ఆత్మగతము) ఇప్పుడు ఏలిక యేమి చెప్పునో గదా!

రాజు.—అహో! వినిపాతములు పరిభవమును తెచ్చును!

తే. దేవిపదమున కర్హ యీ తెఱవ యకట
పనిగొనంబడ నైనది వరవుడుగను;
జలక మాడంగఁ దడుపుగాఁ జలువపట్టు
వలువ దాల్పంగఁబడి యెనువడువు దోఁప ౧౨

దేవి.—భగవతీ, మాళవిక ఆభిజాత్యవంతురా లని నీ వెఱిగియుండిన్ని చెప్పకుండడం సరిగా లేదు.

పరి.—పాపము శమించును గాక. కారణము కలిగియే నేను చెప్పకుంటిని.

దేవి.—ఏ మా కారణము?

రాజు.—చెప్పఁదగిన దేని చెప్పుము.

పరి.—వినుఁడు. ఈమె తండ్రి బ్రదికి యుండఁగా వాక్సిద్ధిగలవాఁడు సాధు వొకఁడు దేవతోత్సవాగతుఁడు నాకడ నిట్లు ఆదేశించినాఁడు—'ఈమె సంవత్సర మాత్రము పరవుడ మనుభవించి తర్వాత తగినభర్తను పొందును' అని. జరుగక తప్ప

నట్టివియా యా దేశము నీపాదములసేవరూపమున పరిణమించుటం గాచి కాల మెదురు సూచుచు నేను ఊరకుండుటయే సరి యని ఊరకుంటిని.

రాజు.—ఉపేక్ష యుక్తమే.

కంచుకి.—(ప్రవేశించి) దేవా, వేఱుప్రసంగములలో అంతరిత మయిన యీవిషయమును మంత్రిగారు విన్నవించుచున్నారు. 'విదర్భదేశముంగూర్చి చేయ వలసిన సంవిధానమును మేము నిశ్చయించితిమి. ఏలినవారియభిప్రాయమును వినఁ గోరుచున్నాము.' అని.

రాజు.—మౌద్గల్యా, ఆయన్నదమ్ములకు యజ్ఞసేనమాధవసేనులకు ద్వైరాజ్యము స్థాపింపఁ దలంచియున్నాను.

క. వరదాకూలంబుల ను
త్తరదక్షిణములను నేలుతఱి బాల్గొని వా
రిరువురు వేర్వేఱుగ, రా
తిరినిం బవలిన్ హిమోష్ణదీధితులు బలెన్. ౧౩

కంచుకి.—దేవా, ఇట్లని మంత్రిపరిషత్తునకు నివేదించెదను.

[రాజు వ్రేలితో అంగీకారముం దెలుపును. కంచుకి నిష్క్రమించును.

ప్రథమ.—[జనాంతికము] భర్తృదారికా, సంతోషం సంతోషం! భర్తృదారకుడు అర్ధరాజ్యానికి ఏలిక ఔతాడు!

మాళ.—ప్రాణసంశయంనుంచి తప్పినాడు, అందుకే సంతోషించవలశింది.

కంచుకి.—[ప్రవేశించి] ఏలినవారికి జయము. మంత్రిగారు మనవిచేయుచున్నారు.—ఆహా! దేవరబుద్ధి శోభనముగా నున్నది. మంత్రిపరిషత్తు కూడఁ ఇట్లే నిర్ధారించినది. ఏలన—

చ. ఇరువురఁ బంచినట్టిసిరి నిర్వురుఁ దాల్చి పరస్పరంబుఁ బ్రాఁ ౧౪
గరకరి విస్మృతిం బడ సుఖానఁ జరింతురు నీదునానతిన్,
ధురను సమంబుగాఁ గొని ప్రతోదకు తోత్రపు సన్నచేఁ బర
స్పర కుకృతు ల్మదిం గొనక వర్తిలు రథ్యయుగంబు చాడ్పునన్.

రాజు.—అట్లయిన, ఇట్లు చేయు మని సేనాపతి వీరసేనునికి వ్రాయు మని మంత్రిపరిషత్తునకుం జెప్పుము.

కంచుకి.—ఏలినవారియాజ్ఞ. [అని నిష్క్రమించి పావడముతోడి జాబును తెచ్చి వెండి ప్రవేశించి] ప్రభువుశాసనతిని నెఱవేర్చితిని. ఇదిగో ఇపుడు ఏలినవా

రగు సేనాపతి పుష్పమిత్రులవారి యొద్దనుండి ప్రాభృతముతోడి జాబు వచ్చినది. దీనిని దేవర ప్రత్యక్షీకరించుఁగాక.

[రాజు తటాలున లేచి సోపచారముగా గ్రహించి పావడమును శిరమునఁ దాల్చి పరిజనమునకు అర్పించును. కమ్మను నాట్యముచేత విప్పును.

దేవి.—అహా? నాహృదయము అటువైపే మొగంపెట్టుకొని వుంది. గురుజనకుశలం తర్వాత కుమారుడు వసుమిత్రుని వృత్తాంతాన్ని వింటాను. గుఱ్ఱానికి కాపుగా గదా నాకుమారుణ్ణి సేనాపతిగారు పంపినారు.

రాజు.—[కూర్చుండి చదువును.] "స్వస్తి—యజ్ఞవాటమునుండి సేనాపతి పుష్పమిత్రుఁడు వైదిశమందున్న మాకుమారుని ఆయుష్మంతుని అగ్నిమిత్రుని నెయ్యంబున కౌఁగిలించుకొని శాసించుట. ఎటులంగుము—నేను రాజయజ్ఞదీక్షితుఁడనై రాజపుత్రశత పరివారముతోడి వసుమిత్రుఁడు కాపుగా యజ్ఞాశ్వమును నిరర్గళసంచారిని సంవత్సరాంతమున మరల నాకడకు వచ్చి చేరవలసినదానినిగా విడిచితిని. దానిని సింధునదముదక్షిణతీరమున చరించుచుండఁగా యవనులగుఱ్ఱపుదండు పట్టవచ్చినది. అంతట ఇరువాగునకును బెట్టిదంపుఁ బోరిత మయినది."

[ధారిణివిషాదమును రూపించును.

రాజు.—ఏమి ఇట్టి దైనది! (శేషమును చదువును.)

క. ॥అంత వసుమిత్రుఁడు ధను
ష్మంతుఁడు యవనులు హరించు మన తేజిని దు
ర్దాంతుఁడు వారల నోరిచి
పంత మెలర్పంగ బలిమి మరలిచి తెచ్చెన్. ౧౫

దేవి.—ఈవార్తచే నాహృదయం కుదుట బడినది.

రాజు.—(జాబులో మిగత చదువుచున్నాఁడు.) "ఇప్పుడు నేను అంశుమంతునిచేత సగరుండువోలె పౌత్త్రునిచే ప్రత్యాహృతాశ్వుండనై యజించుచున్నాను. కావున నిపుడు నీవు అవిలంబితముగా మనస్సులో రోషము మాని వధూజనముతోఁ గూడ యజ్ఞము సేవించుటకై రావలసినది." అని.

రాజు.—అనుగ్రహింపఁబడితిని.

పరి. — సంతోషము! సంతోషము! పుత్త్రునిజయముచేత దంపతులు వర్ధిల్లుచున్నారు.

ఆ. భర్త నిన్ను వీరపత్ను లౌసాధ్వుల
మూర్ధమందు నిల్పె ముదిత మున్నె;
వీరమాత వనెడువిఖ్యాతి యిపు డబ్బెఁ
బూవుఁబోఁడి నీకుఁ బుత్త్రువలన. ౧౬

దేవి.—భగవతి, నాపుత్రుడు తండ్రివలె వీరుడైనందుకు సంతుష్టురాలిని.

పరి.—మౌద్గల్యా, గున్న ఏనుఁగు పరికానిని అనుకరించినది.

కంచుకి.—

తే. ఇంతవిక్రాంతియును మాకు నించుకేని
యీబుడుతయందు వింతగా దితని కీర్తి
అలయుబింధనవహ్నికి సౌర్యవట్లు
దుష్ప్రధర్షణుఁడవు జస్తనుఁడవు గాన. ౧౭

రాజు.—మౌద్గల్యా, యజ్ఞసేనునిమఱదిని మాని, కడమబందుల నెల్ల విడుదల సేయవలసినది.

కంచుకి.—ఏలినవారియాజ్ఞ. [అని నిష్క్రమించును.

దేవి.—జయసేనా, వెళ్లి ఇరావతి లోనైనరాణివాసాలకి పుత్రునివిజయ వృత్తాంతాన్ని నివేదించు.

ప్రతీ.—అలాగే. [అని తరలును.

దేవి.—పోదుగాని రా.

ప్రతీ.—(వెనుకకు మరలి) ఇదుగో వచ్చితిని.

దేవి.—(జనాంతికము) నేను అశోకదోహదానికి నియోగించినప్పుడు మాళవికకి ప్రతిజ్ఞ చేసినపుంటినిగదా, దాన్నిన్ని ఈబాలికకులాన్నిన్ని చెప్పి, నామాటగా నీవు ఇరావతిని, నాసత్యంనుండి నన్ను తప్పించమని, అనునయించవలశింది.

ప్రతీ.—దేవిగారియాజ్ఞ. (అని నిష్క్రమించి, మరల ప్రవేశించి) పుత్రవిజయానికి సంతోషించిన రాణివాసాల నగలకి నేను మంజుస నైనాను.

దేవి.—ఇదేమి ఆశ్చర్యమా! ఈయభ్యుదయం నాకున్ను వారికిన్ని సమానమే గదా.

ప్రతీ.—(జనాంతికము) దేవీ, ఇరావతి మరి విన్నపిస్తుంది. ఏలిక వైన నీవు తొలుత ఇచ్చినమాట తప్పిపోవడం తగదు గదా.

దేవి.—భగవతి, ఆర్యుడు సుమతి తొలుత సంకల్పించినప్రకారం మాళవికని నీయనుజ్ఞతో ఇయ్యడానికి కోరుతూ వున్నాను.

పరి.—ఇప్పుడును నీవే ఈమెకు స్వామినివి.

దేవి.—(మాళవికను చేయి పట్టుకొని) ప్రియంచెప్పినందుకు తగిన పారితోషికంగా ఆర్యపుత్రుడు ఈమెని మాళవికని పుచ్చుకోవలెను.

[రాజు లజ్జచే ఊరకుండును.

దేవి.—(చిఱునవ్వుతో) ఆర్యపుత్రుడు నన్ను సరకుచేయడా యేమి?

విదూ.—దేవీ, ఇది లోకమర్యాద గదా, కొత్తపెండ్లికొడుకు ప్రతివాడున్ను లజ్జావశుడు కావడం.

[రాజు విదూషకునిం గాంచును.

విదూ.—అది కాకుంటే, దేవిగారే ప్రేమాతిశయంతో దేవీపదపూర్వకంగా ఇస్తే మాళవికని దేవరవారు ప్రతిగ్రహింప నిచ్ఛగిస్తారు.

దేవి.—రాజకుమారికి ఈమెకి పుట్టుకే దేవీశబ్దాన్ని ఇచ్చింది. మఱి పునరుక్తి యెందుకు?

పరి.—అట్లు గాదు.

ఆ. ఆకరమునఁ బుట్టి నది యయ్యు మణిజాతి
భవ్యసంస్కరణముఁ బడయదేని
కాంచనంబుతోడఁ గల్యాణిరో యెట్లు
యోగమును భజింప యోగ్యమగును? ౧౮

దేవి.—మన్నించు భగవతీ. అభ్యుదయకథలో నేను తలంచనైతిని. జయసేనా, నీవు వెళ్లి తెల్లపట్టు వలువ తీసుకొనిరా.

ప్రతీ.—దేవిగారియాజ్ఞ (అని నిష్క్రమించి, పట్టువలువం దెచ్చి ప్రవేశించి) దేవీ, ఇదుగో.

దేవి.—మాళవికకు (మేల్ముసుంగు వైచి) ఆర్యపుత్రుడు ఇప్పుడు ఈమెని ప్రతిగ్రహించును గాక.

రాజు.—దేవీ, నీయాజ్ఞకు మేమెదురాడుదుమా?

పరి.—ఆహా! ప్రతిగృహీత యైనది!

విదూ.—అహో! దేవిగారియనుకూలత!

[దేవి పరిజనమును చూచును.

ప్రతీ.—(మాళవికం దఱిసి) జయం భట్టినిగారికి.

[దేవి పరివ్రాజకను గాంచును.

పరి.—ఇది నీయందు వింత గాదు.

క. ప్రతియువతిచేత నైనను
బతినారాధింత్రు భర్తృవత్సలలు సతుల్
ఇతరధునీశతములఁ దమ
పతిఁ జేర్చు సముద్రగ స్రవంతుల పోల్కిన్. ౧౯

నిపుణిక.—(ప్రవేశించి) జయం ఏలినవారికి. భట్టిని ఇరావతి మనవిచేస్తున్నది—“అప్పుడు నేను ఉపచారాతిక్రమంచేత ప్రాణేశ్వరునియెడల యే అపరాధం చేస్తినో అది ప్రాణేశ్వరునికి అనుకూల మాచరించడమే అయినది. ఇప్పుడు కోరికలు నిండిన ప్రాణేశ్వరుడు ప్రసాదమాత్రంచేత నన్ను ఆదరించవలె” నని!

దేవి.—నిపుణికా, తప్పక ఆర్యపుత్రుడు ఈమెచేసిన సేవను తెలుసుకొనును.

నిపు.—అనుగృహీత నైతిని.

పరి.—దేవా, ఈయుక్తసంబంధముచేత కృతార్థుఁ డైన మాధవసేనుని గౌరవించుటకు పోయెదను.

దేవి.—భగవతి మమ్ము విడిచి వెళ్లడం యుక్తం గాదు.

రాజు.—భగవతీ, నా వ్రాయించుజాబులలోనే ఆయనకు నీవు పలికెడు ఆనందనవచనములను వ్రాయించెదను.

పరి.—మీయిరువుర స్నేహముచేత నేను అస్వతంత్రురాలను.

దేవి.—ఆర్యపుత్రుఁడా, నీకు ఇంకను ఏమి ప్రియము చేయుదును?

రాజు.—ఇఁకనుం బ్రియ ముండునా! అయినను ఇట్లగును గాక.—

[భరతవాక్యము]

ఉ. నీవు ప్రసన్నవక్త్రవయి నిత్యము న న్గనుచుండు చండిరో; ౨౦
నే విమతార్థ మీవరమె ని న్నిటు వేఁడెద నానతుండ నై
ఏవి యలభ్యముల్ ప్రజల కీతివిరామము మున్ను గాఁగఁ దా
భూవరుఁ డగ్నిమిత్రుఁ డిలఁ బ్రోచుచుఁ గాచుచు నుండ సర్వమున్.

[అని అందఱు నిష్క్రమింతురు.

పంచమాంకము సమాప్తము.

ఆంధ్ర-మాళవికాగ్నిమిత్ర నాటకము

సంపూర్ణము.

PRINTED AT THE INDIA PRINTING WORKS, MADRAS.